

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 232 (33).**

1929.

III Riigikogu koosolek 21. märtsil 1929
kell 10.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **A. Rei**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, välisminister **J. Lattik**, sõjaminister **M. Juhkam**, põllutöominister **K. Soonberg**, töö-hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, teedeminister **O. Köster**.

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse vastamine M. Laarman'i, M. Martinson'i ja P. Järve' arupärimisele sissemurdmise asjas Vana-Kariste Maru koolimajja.

2. Vabariigi Valitsuse vastamine põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimisele metsamaterjalide mittekorralliku saamise üle põllupidajatele.

3. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Liigand'i, A. Tõllassepa, K. Kornel'i ja J. Mälberg'i arupärimisele Johannes Kallakas'e määramise kohta aktsiisivalitsuse direktori kohale.

4. Läbirääkimised põllumeeste kogude Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul a/s. Böcker'i tehaste hooldamise asjas.

5. Läbirääkimised põllumeeste kogude Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul 1925. a. välismaalt tellitud raudteerööbastest asjas.

6. Läbirääkimised G. Ottas'e erakorralise teadaande puhul Peipsi veepinna alandamise asjas.

7. Läbirääkimised A. Lauri erakorralise teadaande puhul Tartu pärmivabriku eramono-poli seisukorda asetamise kohta.

8. Endiste mõisnikkude maakrediit seltside põhikirjade uuendamiskorra seadus — K. Tonkman'i, K. Arras'e ja G. Ottas'e ettepanek.

9. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

10. Riigikogu kodukorra täiendamise seadus — III lugemisel.

11. Linaseemne väljaveotolli muutmise seadus — III lugemisel.

12. Süüteod rahva tervishoiu vastu — II lugemisel.

13. Vabrikute ja tehaste tööliste organisatsiooni ja vanematenõukogu põhuskirja

(RT 6 — 1919) täiendamise seadus — I lugemisel.

14. Jõuvankrite seadus — üldkomisjoni ettepanek.

15. Tallinna avaliku lennuvälja alla maade ja ehituste sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

16. Kohtuotsuste täitmise asjus Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

17. Võlglastelt sissenõutud summade jaotamise korra muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

18. Väljakutse toimetamise asjus tsiviilkohtupidamise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

19. Vaesuse õiguse andmise asjus Tsiviilkohtupidamise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

20. Tuletõrjeseaduse § 24 muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

21. Jõuvankrite ja bensiini maksu jaotamise ja äratarvitamise seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

22. Üheksandama rahvusvahelise töökonverentsi poolt vastuvõetud meremeeste palkamise lepingu konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

23. Kaitseseisukorra-seadus — I lugemisel.

24. Seitsmenda rahvusvahelise töökonverentsi poolt vastuvõetud öötöö kohta pagari-tööstuses käiva konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — I lugemisel.

25. Kalapüügi seaduse muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

26. Eesti kalameeste ühingute liidu riikliku laenu seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

27. Kalameeste riikliku laenufondi seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

28. Meistrite, õppinud tööliste ja tööstus-õpilaste seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

29. Juriidiliste isikute tulumaksu seadus — II lugemisel.

30. Haigusekindlustuse seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

31. Väike- ja kesktööstuse kutseesituse seadus — üldkomisjoni ettepanek.

32. Väike- ja kesktööstuse kutseesituse seaduse elluviimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

33. Kaubandus-tööstuskoja seaduse §§ 10, 15 ja 18 muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**, pärast esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.25 min.

1. Päevakorra muutmise. Juhataja **R. Penno**: Avan Riigikogu koosoleku.

K. Ast (stp): Teen

ettepaneku,

võtta 1. päevakorra-punktiks praeguse päevakorra 4. punkt.

See on — läbirääkimised põllumeeste kogude Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul a/s. Böcker'i tehaste hooldamise asjas.

Ma põhjendan oma ettepanekut seega, et selles erakorralises teadaandes, ehk muidu küll see sisult on õige kummaline ja raske seda tõsiselt võtta, on puudutatud Riigivanema isikut, ja ei oleks hea, kui selles asjas Riigikogule ja avalikule arvamisele selgust ei muutetaks. Kui jätame 4. päevakorra-punkti sinna, kus see praegu, siis võib väga kergesti juhtuda, et meie täna ei jõuagi sinnamaani. Siin on ees tervelt 3 Vabariigi Valitsuse vastamist arupärimistele, ja kui nüüd lugupeetud härrad Riigikogu liikmed paremalt tiivalt niisama ohtrasti sõnaõigust tarvitavad, nagu nad viimastel päevadel püüdnud teha, siis on päris selge, et meie 4. päevakorra-punktini ei jõuagi. Ja siis jääks see väga omapärane teadaanne Riigikogu poolt hindamata, ja selle suhtes valitsuse seisukoht kui ka Riigikogu oma arvamine avaldamata. Sellepärast palun võtta 4. päevakorra-punkt 1-seks.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

2. Läbirääkimised põllumeeste kogude Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul a/s. Böcker'i tehaste hooldamise asjas.

Rahaminister **A. Oinas**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. härra M. Martinson'i erakorraline teadaanne käsitas kaht asja: esiteks — a/s. Böcker'i hooldajate tegevusetut olekut Läti riigi territooriumil olevate a/s. Böcker'i varanduste oma valdamisele võtmises, teiseks —

Eesti riigi käes olevate a/s. Böcker'i aktsiate kasutamist Lätis ellu kutsutud a/s. Böcker'i suhtes.

Pean tarvilikuks kõigepealt märkida seda tõsisasja, et 28. märtsil k.a. Liibavis kokku-

kutsutav a/s. Böcker'i või täpse nimetusega „Põhja-Lääne metallurgia-, mehaanika- ja laevahitusetehaste a/s.“ peakoosolek ei ole, nagu rkl. M. Martinson'i erakorralisest teadaandest kuulda võis, juhuslikkude kokkukutsujate katse Läti vabariigi piirides olevaid endisi a/s. Böcker'i vabrikuid uue aktsiaseltsi omanduseks tunnustada. Pärast Saksa vägede lahkumist Lätist võeti viimases asuvad endised Vene a/s. Böcker'i varandused vastavalt Lätis maksvatele seadustele hooldamisele. Uus Böcker'i a/s. kutsuti ellu Lätis juba 1923. a., tähendatud seltsi juhatus võttis tehased hooldajatelt üle 14. juulil 1923, seega juba ligemale 6 aastat tagasi. Uuel aktsiaseltsil teotseb praegu suurem tehas Liibavis. Aktsiaseltsi bilansis 31. dets. 1927 on näidatud kinnis- ja vallasvaru kogusummas 6.469.000 latti.

Mis puutub Eestis olevate end. a/s. Böcker'i tehaste hooldajate tegevusse, siis palusin mina kaubandus-tööstusministrina tähendatud tehaste hooldajatelt seletust rkl. M. Martinson'i poolt esiletoodud küsimiste ja süüdistuste kohta. Vastused hooldaja härra J. Jaakson'i allkirjaga on järgmised.

Esimine küsimine, mis võetud täpselt rkl. M. Martinson'i erakorralise teadaande tekstist: Kui väljaspool Eesti piire olevad aktsiaseltsi varandused ei ole hooldajate poolt valitsemisele võetud, siis millised olid selleks mõjuvad ja seaduses ettenähtud põhjused?

Vastus: „Eesti vabariigi kohtud ja valitsuse-asutused võivad üldse korraldusi teha ja valitsemisele võtta ainult neid varandusi, mis Eesti vabariigi piires, kuna nende võim ei ulatu varanduste üle korralduste tegemiseks, mis asuvad teistes riikides. Sel põhjusel ei võigi meie juures juttu olla varanduste hooldamisest, mis asuvad väljaspool Eesti vabariigi piire. Seaduses 7. aprillist 1920, millega hoolekanded veneaegsete peremeheta jäänud aktsiaseltside varanduste üle sisse seatud, on selgesti öeldud, et siin kõne alla tulla võivad ainult Eesti territooriumil asuvad varandused (RT 55/56 — 1920, sead. nr. 149, § 7). Tallinna hoolekandekohus selle seaduse põhjal nimetas ja võis nimetada hoolekannet ainult selle aktsiaseltsi varanduse üle, mis asub Tallinnas, see on Eesti territooriumil. See on otsekohe selge sõnaga öeldud hoolekandekohtu otsuses. Ühtki teist otsust ei olnud hoolekandekohus õigustatud tegema. Vastavalt sellele hoolekandekohtu otsusele olid hooldajad volitatud ja seega ühtlasi õigustatud oma valitsemisele võtma ainult need aktsiaseltsi varandused, mis asuvad Eesti territooriumil, see on Tallinnas. Selle järgi on ka hooldajad täpselt käinud. Asuda varanduste

valitsemisele, mis asuvad Lätis, selleks puudus hooldajatel igasugune volitus ja seaduslik alus.“

Teine küsimine: Kas hooldajad on Vabariigi Valitsuse või mõne ministeeriumi abi selleks nõutanud, et aktsiaseltsi varandusi, mis asuvad väljaspool vabariigi piire, oma hoolde alla saada? (J. Vain, stp: Aga Pan-Baltikum?)

Vastus: „Nagu selgub vastusest esimesele küsimisele, ei ole hooldajad üldse volitatud ega õigustatud väljaspool Eesti vabariigi piire asuvaid aktsiaseltsi varandusi oma valitsemisele võtma; teisest küljest ei ole meie ministeeriumid ning kohtud õigustatud hoolekanneteostama varanduste üle, mis asuvad teiste iseseisvate riikide territooriumil. Sellest selgub, et hooldajad ei võinud, kui nad endid“... (J. Vain, stp: Ikka Vahindra kõik.) „ei tahtnud naeruvääriliseks teha, selleks samme astuma hakata, et meie hoolekandekohtu volitusel asuda varanduste hooldamisele, mis asuvad Läti vabariigi territooriumil, ning selleks meie Vabariigi Valitsuselt või mõnelt ministeeriumilt abi ning toetust nõutama.“ (K. Ast, stp: Ja neid asju peab Riigikogus seletama!)

Eesti riigi käes olevate a/s. Böcker'i aktsiate kasutamise asjas pean tarvilikuks seletada järgmist.

Eesti riik on saanud Vene riigilt Eesti-Vene rahulepingu põhjal kogusummas 43.235 a/s. Böcker'i aktsiat à 100 rubla, mis on 39,3% veneaegsest põhikapitalist. Sellest arvust on 1. märtsi 1928. aasta seaduse põhjal tagasi nõutud kogusummas 5.266 aktsiat. Tähen-datud nõudmised on sellekohase komisjoni poolt rahaministeeriumis veel otsustamata tõenduseandmete puudusel. Kui vaidluse all olevad aktsiad kõrvale jätta, on 1. märtsi seaduse § 2. põhjal ja terminoloogial Eesti vabariigi omanduseks jäänud 37.969 aktsiat. Riigi käes seni olnud aktsiatepakki ei ole ükski Vabariigi Valitsus veel kasutanud Lätis asuvate a/s. Böcker'i ettevõtete suhtes ega ka teiste väljaspool Eestit asuvate ettevõtete suhtes.

Hulk aega enne M. Martinson'i erakorralist teadaannet võeti minu korraldusel rahaministeeriumis kaalumisele, millised võimalused on Vabariigi Valitsusel kõnealolevate aktsiate kasutamiseks väljaspool Eestit. (A. Tupits, põl: Miks Teie niisuguse „Vahindra küsimuse“ üles seate?) Küsimust on kaalunud põhjalikult ka Vabariigi Valitsus, kes jõudis üksmeelsele otsusele, et see on seotud seadusega Asutava Kogu poolt ratifitseeritud Eesti-Vene rahulepingu lisalepinguga, mille järgi — ma loen vastava osa

rahulepingu tekstist ette Vene keeles — mille järgi: „Поименованные акции предоставляют Эстонии право лишь на те предприятия акционерных обществ, кои находятся на территории Эстонии, но ни в коем случае права Эстонии не могут простираться на предприятия тех же обществ, находящихся вне пределов Эстонии“. (K. Kornel, rhy: Seal on eestikeelne tõlge ka lepingu juures. — A. Anderkopp, tōer: Tõlkige neile ümber, kui nad tõesti aru ei saa!) Riigikogu liikmete soovil ma tõlgin selle osa Eesti keelde ümber: Nimetatud aktsiad annavad Eestile õiguse ainult nende aktsiaseltside ettevõtete kohta, millised asuvad Eesti territooriumil, kuid mingil tingimusel Eesti õigused ei laiene nende seltside ettevõtete kohta, mis asuvad väljaspool Eesti riigi piire.

M. Martinson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra rahaminister tõi siin mitmeid andmeid ette, mille juures kahelda võib. Ma ei saanud kõiki andmeid täpselt jälgida, peab stenogrammi lugema, kuid mõned asjaolud, mis härra rahaminister esile tõi, ei paista küll niisugused olema, et neid puhta rahana võtta saaks. (K. Ast, stp: Paremni oleks pidanud õppima lugema.) Härra rahaminister ütles, ma kahjuks kõike ei kuulnud, olin vahepeal väljas, et hoolekandekohus ei ole valitsusele soovitanud niisuguseid samme astuda. See on üks moment rahaministri kõnest, mille üle võib vaielda. Kas siis valitsusel teisi seadusi ei olnud tarvitada, kui ainult hoolekandekohtu juhtnöörid? See on igatahes väga küsitav. Juristid võivad selles suhtes muidugi rohkem öelda. Kui härra Ast vahelhüüdena tähendas, et härra Martna ei ole nii lollikas läinud, et läheks riigivarandusi üle võtma, siis näitab see vahelhüüet, et küsimus on tõsine. Vähe-malt mina olen kuulnud, nagu oleksid eraisikud tahtnud neid aktsiaid osta. Kui eraisikutel on võimalus nende aktsiatega opereerida, mispärast ei ole siis seda õigust riigil? Peale selle nimetati härra rahaministri poolt mingisugust lepingut Vene riigiga, nagu oleks selles öeldud, et üldse nende aktsiatega väljaspool riigi piire esineda ei saavat. Põllumeeste kogude rühma ridadest juba tähendati, et see leping näitab ainult seda, et nende aktsiatega ei saa Vene riigi piires midagi ette võtta. Juristid vististi saavad seda lepingupunkti seletada ainult nii, et nimetatud lepingupunkt võib ja saab käia ikkagi ainult Vene ja Eesti riigi kohta.

Need on üksikud asjad, mis mulle kõrvu jäid. Kuna tarvis on lähemalt härra rahaminist-

ri poolt ettetoodud andmetega tutvuda, sellepärast teen ettepaneku,

pidada läbirääkimisi Vabariigi Valitsuse vastamise puhul põllumeeste kogude Riigikogu rühma erakorralise teadaande üle aktsiaselts Böcker'i tehaste hooldamise asjas järgmisel Riigikogu koosolekul, tähendab pärast lõunat.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Martinson teeb ettepaneku, pidada läbirääkimisi järgmisel Riigikogu koosolekul. Kuna aga otsustatud on Riigikogu poolt läbirääkimisi praegu pidada, siis saan ma nii aru, et need tulevad katkestada ja pidada järgmisel koosolekul.

K. Ast (stp): Austatud härrad Riigikogu liikmed! On ju ilmne, et on Riigikogu aja raiskamine sedavõrt iseäralikkude, ma ei taha muud iseloomustust tarvitada, teadaannete puhul läbirääkimisi pidada. Aga vaadake, põllumeeste kogude rühmal on viimasel ajal mingisugune tarve tekkinud ennast avalikult peksta lasta. Esimene kord võtsid nad Böcker'i tehase hooldamise asjus vastu avalikult õige maitseva sauna, aga sellest ei näi jätkuma. Nad soovivad, et see peks edasi kehtaks. Kuigi, kordan veel, kahju on, et Riigikogu aega tuleb raisata niivõrt sisutute ja kirjaoskamatute asjadega, ei saa sellest mõnust keelduda, kui põllumeeste kogude rühm soovib, et neid pekstakse. Seepärast ei ole põhjust rkl. Martinson'i ettepaneku vastu hääletada.

M. Martinson (põl): Oma ettepaneku toetamiseks pean tähendama, et ei ole õige, nagu härra Ast siin väitis, et põllumeeste kogude rühm oleks ennast peksta lasknud. Põllumeeste kogude rühm esitas oma esimese erakorralise teadaande Böcker'i tehaste hooldamise asjas, kus süüdistus tõstetud Riigivanema kui esimese riigikodaniku vastu. Läbirääkimised selle erakorralise teadaande puhul lükati edasi, ja peab tähendama, et sotsialistlik erakond pidas tarvilikuks sellega Riigivanemat pidada kahtluse all mitu päeva. (Paremalt poolt: Nädal aega!) Nüüd, kus teist korda põllumeeste kogude rühm pidanud tulema samas asjas erakorralise teadaandega, millele Vabariigi Valitsuse poolt praegu vastus anti, soovivad põllumeeste kogude rühma liikmed, et neile antaks võimalus tutvuda Vabariigi Valitsuse vastusega. Sellega ei peeta Riigivanemat kahtluse all, nagu seda sotsialistid eelmisel korral ise tegid. Nii et siin ei ole mingit viivitust ega takistust selles suhtes, nagu võiks kahtlus veel kaua kesta Riigivanemal kui hooldajal. Meie teame väga hästi, et põllumeeste kogude rühma seisukoha vastaselt on Riigivanem jäänud

hooldajaks edasi. Meie teame ka, et hooldajad saanud kaheksa aasta kestel üle 7½ miljoni hooldamise eest tasu, ja meie tahaksime heameelega kuulda, kas see tõele vastab.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Martinson, Teie kõne ei käi enam korra kohta, Teie pidite oma ettepaneku poolt kõnelema. (J. Vain stp: Ega tema neid mõisteid ei lahuta.)

M. Martinson (põl): Need küsimused tahavad selgitada, ja kuuldavasti nõudvat hooldajad veelgi 4% varanduse väärtusest hooldamistasu, nii saaksid nad veel 16 miljonit senti. Need küsimused nõuavad selgitamist ja neid on tarvilik lähemalt järele vaadata, seepärast on arusaadav, et tarvis teisele poolele ka natuke aega anda. Ei ole ülearune, kui meie läbirääkimised katkestame ja neid pärastlõunasel Riigikogu koosolekul edasi peame. (K. Ast, stp: Kui teie tahate peksta saada, ega meie selle vastu ei ole!)

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Martinson'ilt on ettepanek, läbirääkimised katkestada ja pidada järgmisel Riigikogu koosolekul. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

3. Vabariigi Valitsuse vastamine M. Laarman'i, M. Martinson'i ja P. Järve' arupärimisele sissemurdmise asjas Vana-Kariste Maru koolimajja.

Haridusminister **L. Johanson**: Austatud Riigikogu liikmed! Arupärimises toodud nähtusi, kus ruumide kasutamise juures vallaomavalitsus sattunud koolijuhatajaga ja hoolekoguga vastollu, on mitmeid. Tüübilisemad neist on Maru ja Oru algkoolis asetleidnud sündmused. Et nende sündmuste kohta

Riigikogule lühikest ülevaadet anda, loen ma ette mõned vastavad kohad aktidest.

Pärnu maavalitsuse otsuse ärakirjast leiame Maru algkoolis asetleidnud sündmuse kohta järgmist:

Maru 6-kl. algkooli hoolekogule olid esitanud palved peoruumide saamiseks jõuluvaheajal kohalik hariduseselts ja üleriikliku Eesti noorsoo ühingu Vana-Kariste osakond. Kooli hoolekogu jättis need palved rahuldamata.

Teiseks pööras Vana-Kariste vallavalitsus Maru algkooli juhataja poole järgmiselt: „Teatame, et asjaomaste organisatsioonide palvel vallavalitsus 5. s. k. p. otsustas lubada Maru algkoolimaja ruume pidude korraldamiseks tarvitada: 1) üleriikliku Eesti noorsoo ühingu

Vana-Kariste osakonna tegelaskonnale 1-sel jõulupühal ja 2) Vana-Kariste hariduseseltsile uuelaastal.“

Selle peale tuli jällegi eitav vastus hoolekogule, mille järele Vana-Kariste vallavalitsus saatis Maru algkooli juhatajale kirja: 1) Vallavalitsus annab Teile käesolevaga teada, et 25. s.k.p. kell 10 hommikul saavad vallavalitsuse poolt kooli klassiruumid ja teised kõrvalruumid, milliseid pidudel seni kasutatud ja kasutada võimalik, üle antud peo korraldamiseks üleriikliku Eesti noorsoo ühingu Vana-Kariste osakonna tegelaskonnale. Selleks ajaks palume Teid kohal olla ehk korraldus teha ruumide avamiseks kooli teenijatele.

See vallavalitsuse otsus jäeti täitmata. Ja kui ruumide kasutamisele taheti asuda, olid ruumid suletud, ja avati siis. Selle kohta on pärast juurdlus toime pandud, ja Pärnumaa koolivalitsuse juhataja kirjutab, et käesoleval korral on tegemist teatava kokkupõrkega kahe asutise — Vana-Kariste vallavalitsuse ja Maru algkooli hoolekogu — vahel, millejuures aktiivse poolena esinenud vallavalitsus, mis pärast kogu küsimuse lahendamise loomulikult kuulub vallaomavalitsuse järelevalve organile — Pärnu maavalitsusele. Seda enam, et kooli huvid otsekoheselt riivatud ei ole, välja arvatud soovimatu terav vahekord kooli- ja vallavalitsuse tegelaste vahel, ja on tegemist küsimusega, mille kohta ka vallaomavalitsuse järelevalve organ — Pärnu maavalitsus — võtnud seisukoha, andes kogu küsimuse kohtuvõimude lahendada.

Nii näeme aktidest selle küsimuse kohta.

Teine analoogiline juhtumine on aset leidnud Oru algkoolis, ja selle kohta leiame koolijuhataja kirjast Läänemaa koolivalitsusele 3. sept. 1928 järgmist: „Eksiarvamiste ärahoidmiseks teen teatavaks, et neljapäeval, 30. aug. s.a., sõitsin ma kodust ära ja pühapäeval, 2. sept., tagasitulekul leidsin, et Oru põllumeeste kogu oma heaksarvamise järgi oli kooliruumi kasutama hakanud ja alkoholsete jookidega einelaua avanud, sest päeval ennem oli neil lipuõnnistamine Oru vallamaja õuel ning pärastpoole pidulik koosviibimine Oru koolimajas, kus hilja ööni joodi, nii et kogu koolimaja ja selle ümbrus tegeliku kõrtsi ilme andis. Säärane ettevõte on ilma minu teadmata tehtud. Soovitav oleks teada saada, kas vallavalitsus võib kooliruumi välja anda ilma pedagoogikanõukogu nõusolekuta.“

Selle kohta on Läänemaa maavalitsuse hariduseosakond Oru vallavalitsuselt palunud seletust, kas ja kelle loal korraldati Oru kooli ruumides pühapäeval 1. septembril s. a. koosviibimine alkoholsete jookidega.

Oru vallavalitsus ei ole koolivalitsuse nõud-

misele vaatamata oma seletust saatnud, ja kirja täitmatajätmise pärast on ta vastutusele võetud.

Riigikoolivalitsusele ühe õpetaja antud seletustest võime järgmist lugeda:

„Põllumeeste kogude lipuõnnistamise kolmejärgulistest pidustustest — aktus, peosöök ja kino tantsuga — peeti teine — peosöök — Oru koolimajas. Kuupäeva ei mäleta, oli augusti lõpul või sept. alul, ühel pühapäeval, kindlasti aga mitte 30. aug. — äripäeval.“

„Põllumeeste kogude lipupeost Orul võtsid avaliku elu tegelastest osa riigikogu liige J. Teemant, endine Lääne maavalitsuse esimees J. Saar ja põllumeeste kogude Läänemaa agitaator härra Maurer.“ (Vahelhüüded paremalt poolt.) Siin on analoogilise juhuga tegemist ja sellepärast olen mõlema kohta vastavad väljavõtted ette kandnud, et põhjendada seda korraldust, mis hiljem haridusministeeriumi poolt tehtud.

Kuna niisugused sündmused soovitavad ei ole, siis anti 7. jaanuaril 1929 haridusministeeriumi poolt maa- ja linnakoolivalitsustele ning vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ringkiri, et 1) kõik peod, lõbustused, ettekanded ja seltsi- ning rahvakoosolekud, mis peetakse koolimajades, peavad lõppema hiljemalt kell 1 öösel, koolipeod aga hiljemalt kell 23. 2) Koolimajades korraldatavatel pidudel, lõbustustel, ettekannetel ja koosolekutel ei ole luba müüa, anda või tarvitada alkoholiseid jooke ühelgi kujul. 3) Kooliruumide pidude, lõbustuste, ettekannete, koosolekute j.n.e. korraldamiseks võib lubada avalikkudes koolides kooli ülalpidav omavalitsuse koolivalitsus (valdades — vallavalitsus) ja erakoolides kooli ülalpidaja, mõlemal juhul koolijuhataja nõusolekul, kuid mitte teisiti, kui p.p. 1. ja 2. toodud alustel.“

See on vastus esitatud küsimisele.

M. Laarman (põl), kohalt: Teatan, et meie Vabariigi Valitsuse vastusega rahuldatud ei ole, sest omas vastuses härra minister kandis ette andmed ühte teise koolimaja sissemurdmise kohta, mida arupärijad ei puudutanud, kuna täiesti puutumata jäeti Boloto koolimaja küsimus, mille kohta käis arupärimine. Seepärast teen ettepaneku, pidada läbirääkimised täna, Riigikogu pärastlõunasel koosolekul.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Rkl. Laarman'i ettepaneku poolt on 18 häält, vastu 31 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud, ning läbirääkimised järgnevad otsekohe.

M. Laarman (põl): Meie esitasime oma rühmakaaslastega härrade Martinson'i ja

Järvega käesoleva arupärimise 6. veebruaril s. a., lootes, et hariliku korra järgi ka vastus Vabariigi Valitsuselt järgneb kuuaja jooksul. Mingisugusel põhjusel on aga valitsuses olevad härrad ministrid, sel korral härra haridusminister, heaks arvanud viivitada vastusega kuni tänaseni. (J. Vain, stp: Kuidas on viivitatud!? — See oli päevakorral juba ammu, aga teie ajasite pikka jorri.)

Juhataja **R. Penno**: Ma palun eba-sündsaid ütlusi mitte tarvitada, rkl. Vain, teen Teile märkuse.

M. Laarman (põl): (Vahelhüüded.) Kunas on olnud? Kas Teie vaataksite järele. Mina ei hakka reageerima niisugustele vahe-märkustele, nagu tulevad härra Vainult, sest see on harilik nähtus, et ta oma sõnu ei vali, ja sellepärast ei taha ma niisugusile valima-tuile sõnadele vastata.

Mis puutub käesolevasse arupärimisse, siis on arusaadav, et on tahetud viivitada vastusega, ja täna on vist viimane arupärimis-koosolek, ja sellepärast ka väga õnnelik vastamine härra haridusministrile. Oma vastuses tõi minister mitte arupärimisse puutuvaid asju ette ja katsus seega raskusepunkti kõrvalistele asjadele veeretada. Kui lugupeetud Riigikogu liikmed vast mäletavad, puudutasin mina arupärimises kaht asja. Esiteks Maru koolimajja sissemurdmist, mille juures ka üks Riigikogu liige oli viibinud, ja nagu sotsialistide häälekandjast loeme, on ta pidanud selle väga õigeks ja korralikuks toiminguks. Meie loeme „Rahva Sõna“ nr. 299. järgmist:

„Kavas oli muu seas ka rkl. E. Kingu kõne. Määratud ajaks kogus rahvast murdu kokku. Koolimajja aga ei pääse. Uksed kinni. Selgus, et hoolimata vallavalitsuse loast kooli-juhataja omavoliliselt, pugedes hoolekogu selja taha, keeldub ruume andmast. Ja nii pidigi rahvas ligi paar tundi külma ja tuisu käes ootama, kuni vallavanema korraldusel uksed lahti murti. See on võimudele avalik vastuhakkamine ja lahendatakse teatud korras.“ Kui vaatame Vana-Kariste vallaomavalitsuse asju, näeme, et seal õieti on härrade sotsia-listide kants, sest seal on vallavanem sotsia-list ning samuti ka vallasekretär. Seepärast on arusaadav niisuguse omavoli teostamine Vana-Karistes. Arvatakse, et omavalitsus kõik võib, ja ta ei pörka isegi tagasi koolimajja sissemurdmisest. Selle kohta on aga maa-koolivalitsusel teine arvamine. Ta on oma otsuse öelnud, ta mõistab hukka kooliruumi-desse sissemurdmise ja leiab selle tegevuse olema mitteseadusepärase. Oma ringkirjas 12. apr. 1921 ütleb ta, et kooli varandus on koo-li hoolekande järelevalvel ning ruumide välja-

andmisel peab olema viimase nõusolek. Kooli-juhataja arvamine on tarvilik, kas pidu takis-tab koolitööd. Samuti peaks koolijuhataja teatama maakoolivalitsusele, kui ta loa annab peo pidamiseks. Säärane on maakoolivalit-suse arvamine, aga nüüd kuuleme, et kõrgem ülemus on teisele arvamisele jõudnud ja leiab, et säärane sissemurdmine on lubatud nähtus. Iseäranis paistab mulle silma Vaba-riigi Valitsuse vastamisest, et härra haridus-minister arupärimises ettetoodud teist juhtu sõnagagi ei arvanud heaks puudutada. Oma arupärimises puudutasin ma ka ühte Petseri-maa algkooli sissemurdmist, nimelt Ivanovo-Boloto külas. Seal korraldas rahvaesindaja Homin koosoleku koolimajas. Et aga kooli-juhatajale sellest ei olnud ette teatatud, ja pühapäevase päeva tõttu kooliruumid lukus-tatud, siis lasi rkl. Homin, samuti nagu Vana-Karistes üks teine härra, omavoliliselt uksed lahti murda. Kui talle mõista antud, et see seadusega keelatud, siis vastanud lugupeetud härra Homin sotsialistlikust rühmast, et kooli-õpetaja on kroonu inimene ja mina olen ka kroonu inimene, või Vene keeles: „On kasennõi tshelovek, i ja toshe“, ning mul on samasugu-sed õigused kui tal. Need on kaks juhtu, kus sotside rühma kuuluvad Riigikogu liikmed, niihästi Petserimaal kui Pärnumaal, arvavad endil õiguse olema igalpool koolimajadesse sisse murda. Vaadake, selle omavoli kohta tahtsin ma just kuulda valitsuse arvamist, kas ta leiab need õigustatud, või kas tal on ka mõni sõna öelda selle kohta. Kuid kahjuks neid asjaolusid ei puudutanud härra haridus-minister sugugi. Ta seletustest näeme, et ta heaks kiidab niisuguse omavoli ja ei ole leidnud selle hukkamõistmiseks ainustki sõna. (E. Kink, stp: Kelle omavoli?) Ma arvan, kui härra Kink oleks kuulunud, siis oleks ta teadnud, kelle omavoli. Ma rääkisin siin „kasennõi tsheloveki“ omavolist. Kui lugu nii, siis peab kahetsust avaldama, et riigivõim ei ole oma arvustavat sõna öelnud täiesti lubamatu ja seadusevastase tegevuse kohta, vaid on selle kohta andnud heakskiitva otsuse. Härra minister ütleb muu seas ainult, et V.-Kariste omavalitsus on sattunud vastollu kooli hoolekoguga. Vaadake, niisugune seisukorra hindamine on minu arvates täiesti lubamatu, ja sellepärast ei ole meie rahulda-tud härra haridusministri vastusega selle koh-ta. Vast härra minister võtab veel sõna, ja siis ma esitan oma ülemineku-vormeli.

Haridusminister **L. Johanson**: Aus-tatud Riigikogu liikmed! Kui lugupeetud rkl. härra Laarman ütleb, nagu ma oleksin heaks kiitnud oma seletustes Maru kooli-

majas asetleitud sündmuse, siis on see sissemurdmine minu seletusse. Ma ei ole ühe sõnagagi seda heaks kiitnud, ma olen lugenud ette ainult vastavad väljavõtted protokollidest. (Vahelhüüded paremalt poolt: Ka Oru kohta?) See oli analoogiline juht. Ma ütlesin ka, et asi on antud kohtu kätte järelevalve asutuse poolt. Ja peale selle on antud välja ringkiri koolimajade kasutamise kohta koolitööst vabal ajal.

E. Kink (stp): Härra Laarman'ile nähtavasti ei anna rahu Pärnumaal omal ajal tunnud punase Peelman'i omapärasuse loorberid, kellele ka härra Laarman püüab järele jõuda. Nagu härra Laarman'i sõnavõtmisest selgub pärast ministri vastamist, ei ole arupärijatel midagi sisulist ette kanda, jääb ainult üle „suursüüdistus“, et Riigikogu liikmed — minu rühmakaaslane Homin ja mina — olevat sisse-murdjad. Tõepoolest, kui tahetakse nalja teha, kui arvatakse, et Riigikogul töötades aeg igavaks muutub, siis võidakse säärase naljatilkadega välja tulla. Et oleks kellegi poolt kuskile sisse murtud, seda üldse sel juhul ei olnud sellepärast, et omaniku oma majja minemist ei saa sisse-murdmiseks nimetada. (J. Soots, põl: Aga kui ta on üürniku käes. — Vahelhüüded paremalt poolt.) Härrad põllumehed, ei ole vallakool ega kooliõpetajad ruumide üürnikud, koolimaja pole kellegi välja üüritud. Esiteks on koolimaja ülalpidaja vallavalitsus, ja teiseks on kooliteenijad ühtaegu riigi- ja ka omavalitsuse teenijad. Hiljem on ministri ringkirjaga seletatud, et koolimajade kasutamine koolitööst vabal ajal antakse kooli hoolekogu ja vallavalitsuse ühisesse korraldusse. See määrus anti välja pärast vahejuhtumist Marul. Varem on ette tulnud juht, kus sellelaadiline asi läks otsustamiseks Riigikohtusse, ja Riigikohtu seletus ilmus ajalehtis jaanuarikuu lõpupoolel. Nii et Maru vahejuhtumise puhul ei olnud küllalt selge, kellel õigus ruume lubada, kuigi sisuliselt peaks selge olema, et ruumide omanikul rohkem õigust on, kui temale alluvatel asutustel ja isikutel. Veel rohkem: Maru kooliruumid olid ka koolijuhataja poolt ÜENÜ osakonnale lubatud — juba mõni nädal enne pidu. Ruumid olid lubatud ja sellega pidi kõik korras olema. Vahepeal oli ÜENÜ osak. kulusid teinud, ja kui hiljem neile pidu korraldamine oleks võimatuks tehtud, siis kes oleks kohustatud olnud need kulud välja maksta? Loomulikult vallavalitsus! (Vahelhüüded paremalt poolt.)

Kuid selle konflikti tõeline põhjus on hoopis teine. Mitte see, et sisuliselt takistusi oleks olnud ruume ÜENÜ osakonnale peo

korraldamiseks anda, vaid see, et vahekord on seal peremeeste ja tööliste vahel äärmiselt teravaks läinud. Mustasajalistel peremeestel ei ole lootust seal võimule saada, ja sellepärast on ka see kurb sündmus seal aset leidnud, kus meie üks lugupeetud parteitegelane Vana-Karistes tapeti. See terav meeoleu kestab seal edasi, ning seda meeoleu püüavad põllumehed veelgi õhutada. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Kust Teie seda, härra Soots, teate? (J. Soots, põl: Kust Teie siis teate?) Meie poolt on avalikult tõstetud süüdistus teatud ringile, ja oleme seda ajalehes põhjendanud, ja praegu on teie ringkonnadesse kuuluvad mehed politsei valve all. Seda ei oleks tehtud, kui see oleks põhjendamatu süüdistus olnud. Seal oli väärnähtusi ka politseivõimude tegevuses, seda on prokurör kinnitanud ja on ülekuulamisi ette võetud.

Vaadake, säärane on õhkkond Vana-Karistes, ja põllumeeste kogude Riigikogu rühm püüab veel õli tulle valada.

Edasi on nalja tehtud seega, et mina olevat ka üks sisse-murdja! Mina olin tõesti seal, kuid rahva hulgas pealtvaatajana, kes väljas koolimaja ees pidi külmetama ja ligi kaks tundi ootama. Kes ukse lahti tegi, seda ma ei tea. Kuid seal juures olid nii konstaabel kui ka vallavanem. (Paremalt poolt: Jõuluajal oli ju väga soe ja sula!) Mõnel erakonnal on tõesti sula ka jõuluajal, — siis kui „vesi ahju tuleb“.

Edasi, mis räägitakse sellest, et vallavalitsus ei ole kooli hoolekogule peo korraldamiseks ruume lubanud, need ära keelanud, siis, kuidas see klapib, kui vallavalitsus võib ruume keelata, siis sama asutus ei saa ometi olla sisse-murdja osas. (K. Päts, põl: Kas siis vallavalitsus uksi murdis?) Uksi ei murdnud keegi, niipalju kui mina seal pealtvaatajana nägin. (H. Rebane, põl: Kuidas see uks siis lahti läks?) Kuidas see uks lahti läks, või kuidas see murti, seda selgitavad praegu kohtuvõimud. (J. Soots, põl: Teie olite juures, Teie nägite, jutustage, kuidas see asi oli.) Mina mõtlen, et Riigikogu ei ole säärase väikeste asjade arutamise kohaks. Kui teie tahate Riigikogu selleks muuta, nagu teie oma ajakirjanduses propageerite, et see olevat midagi palagani ja tsirkuse taolist, siis on see teie teene, ja teie nähtavasti töötategi selles suunas, et tõesti Riigikogu prestiihi nii alla kiskuda.

Mina tahtsin tähendada, et järgmise peo, hoolekandepeo, korraldamine ei jäänud ära sellepärast, et oleks ruume keelatud, vaid sel lihtsal põhjusel, et põllumeeste kogude mehed, kes olid peo korraldajad, olid endid

täis joonud, konstaabel koristas neid enne peo algust teeäärast kraavist.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Kink, mina saan aru, et Teie kõnelete hoopis teistest asjades, mis arupärimisse ei puutu. Palun Teid asja juurde jääda.

E. Kink (stp) Arupärijad oma arupärimise tekstis kinnitavad, et mina seal juures olevat olnud ja ei olevat keelanud sissemurtud ruumides kõnet pidamast. Jällegi absurdimaid väljendusi mis õigus oli siis minul seal midagi lubada või keelata?

Vaadake, niisuguseid asjakesi nopitakse siit ja sealt ja tahetakse arupärimiste kaudu Riigikogu valimiste eel neid halbu vahakordi, mis mõnel pool on, veelgi teravamaks ajada. See näib olema ainuke siht säärastel arupärimistel, mis mingit arvustust ei kannata.

J. Homin (stp): Господа депутаты! Представитель фракции земледельцев, член Гос. Собр. Лаарман, обосновывая запрос относительно якобы взлома дверей начальной школы Мару в волости Вана-Каристе, попутно привел сообщение, будто-бы я тоже проник в Иваново-Болотную начальную школу насильственным путем. Я должен сказать, что это ложь и клевета.

Кроме того член Гос. Собр. Лаарман сказал, что я неправильно информирую народ о законодательности Государственного Собрания. Член Гос. Собр. Лаарман именно сказал, что я будто-бы говорил в своем докладе о принятом недавно криминальном кодексе, что в криминальном кодексе была включена статья, которой смертной казни подвергаются все старики и старухи свыше 70 лет от роду. И первое и второе сообщение о моей деятельности сплошной вымысел агентов партии земледельцев. Двери Иваново-Болотной школы были открыты ключем самим хозяином школы, — Иваново-Болотная школа помещается в наемном помещении — почему не было надобности в насильственном проникновении.

Относительно смертной казни я говорил народу, что социалистами к параграфу о смертной казни была внесена поправка, что к смертной казни не подвергаются женщины и старики свыше 70 лет. И эта поправка была принята большинством голосов — 35 голосами против 34.

То, что я будто-бы сказал, что я „казенный человек“, тоже только сплошная ложь и клевета по моему адресу. (К. Päts,

põl: Nii ei räägita!) Вот фактическая сторона сообщения члена Гос. Собр. Лаармана о моей деятельности, которое основано на лжи.

M. Laarman (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma pean paar märkust tegema minu eelkõnelejate rkl-te härra Kingu ja härra Homin'i ettekannete kohta. Mis puutub härra Homin'i kõnesse, siis peab imestust avaldama, et ta niikaua hoogu võttis, üle kuu aja, enne kui otsusele jõudis, et see „kasennõi tshelovek“ ja Ivanovo-Boloto kooli sissemurdmise asi tõsi ei ole. Ma pean ütleva, kui ta iga kõne jaoks niisugust hoogu võtab, siis meie küll teda enam kuulda ei saa. Ja on arusaadav, mis pärast härra Homin niikaua hoogu võtab; teda iseloomustab „Russkij Svet“ oma 5. numbris 10. veebruarist 1929:

„Господин Хомин с успехом выступал только у себя дома, на различных шумных сборищах и после попойковых состязаний, принимающих в Печерах иной раз кулачный характер. В Государственном Собрании же до сих пор он рта не открыл, что и понятно по его малограмотности.“ (J. Vain, stp: See on „Kaja“ Vene väljaanne!)

Juhataja **R. Penno**: Kõneleja, palun siiski jääda arupärimise teksti piiridesse.

M. Laarman (põl): Selle kohta ei ole ta mingit õiendust saatnud, ja ma arvan, et kui 1½ kuud kulub, enne kui ta otsusele jõuab, siis meie teda enam kuulda ei saagi. Selles mõttes ei pea ma tarvilikuks härra Homin'i kõnet õiendama hakata. Kui ta ütles, mina olevat öelnud, et tema „so vslomom“ on sisse murdnud, siis tuleb see sellest, et ta ei ole aru saanud, mis ma rääkisin, ja keegi ta seltsimeestest ei ole nähtavasti ka vaevaks võtnud seletada, millest siin jutt oli.

Mis puutub härra Kingu ettekandesse, siis on see omapärane hindamisviis, kuidas härra Kink seletas sissemurdmise kohta Vana-Kariste koolimajja. Iseloomult on see samasugune, nagu härra Homin'i seletus. Härra Kink seletas, et vald olevat omanik, see tähendab, ka vallavalitsus on omanik, ja seega on vallavalitsusel õigus sisse murda oma majja. Tema arust ei ole see sissemurdmine, vaid ainult oma majja minek. (Vahelhüüe pahe-malt poolt.) Kui temalt vahelhüüdena küsiti, kes sisse murdnud, siis ütles tema, — kes ukse murdis, seda ei tea, kuid juures olnud konstaabel ja vallavalitsus. Ma julgeksin siin veel „Rahva Sõna“ sõnumile tähelepanu juhtida. Mina ei tea, kes selle kirjutanud, aga

siin on öeldud, et vallavanema korraldusel on murtud sisse Vana-Kariste koolimaja. Imelik on sellejuures, et Pärnu maavalitsus vallavalitsuselt järele päris, missugustel asjaoludel või põhjustel on vallavalitsus keelanud seal algkoolis koolil endal pidu pidada õppevahendite muretsemiseks. Lugu oli nõndaviisi, et koolile ei lubatud pidu toime panna, küll lubati seda aga ühele tegelaskonnale. (E. Kink, stp: Kooli hoolekogu ei küsinud.) Kas soovite ärakirja näha? Minul on ärakiri siin ja võin seda pärast teile näidata. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Teie, härra Kink, olete küll Vana-Karistest pärit, kuid sealsed lood ja laulud ei ole Teile tuttavad, vaid mina olen igatahes nendega rohkem tuttav. Maavalitsuse küsimisele, kes murdis koolimaja ukсед lahti, kas vallavalitsuse liikmed, vallavanem või vallasekretär või nende korraldusel keegi muu, kes nimelt, ja kas sissemurdnud olid sääraseks tegevuseks volitatud vallavalitsuse otsuse põhjal või tegid seda isiklikul algatusel, ei saanud maavalitsus selget vastust. Vaadake, see asjaolu on just tähelepanu väärt.

Kas arvatakse ja peetakse õigeks, et igalpool vallavanem ütleb: Mina olen „kasennõi tshelovek“, vald, see olen mina! Ja sellepärast võin sisse murda kuhu tahan. Nii-sugust seisukohta ei saa lubatavaks pidada. Veel võimatum on aga asi, et Riigikogu liige avalikult kõnetoolile tuleb seletama, nagu oleks see teguviis täiesti õige ja loomulik.

Mis puutub kahtlustavasse märkusse, mille härra Kink tegi, Vana-Kariste põllumeeste suhtes, nagu oleks neil midagi tegemist Sosi tapmiseks, siis jääb see härra Kingu omaks arvamiseks. Selleks on kohus ja politsei, kes asja uurib. Ja härra Kink ei ole see, kes võiks siinkohal üht või teist kahtlustust tõendada. Minu kuulmise põhjal, arvan ka härra Kingul ei ole paremaid, kui samasugused jutud, on lugu hoopis teine. Ma ei tahaks, ei ole võimalik ega ka õigust kohtute ja politsei tegevust siin puudutada. Aga kui avalikult välja tullakse, süüdistades Vana-Kariste põllumehi selles, nagu oleksid nende kätel vereplekid, siis on niisugune kahtlustus lubamatu ja näitab, missugune meeoleolu ja mõte valitseb härra Kingu ja tema rühma keskel.

M. Krents (tp) (fakt. märk.): Lugupeetud rahvasaadikud! See arupärimine on praegusel ajal niisugune, et põllumehed tulevad välja kibedal tööajal, kus on kõige kiirem töö käsil. Ma tahtsin härra Laarman'ile meelde tuletada vana asja 1913. aastast, kus heinaniitmise masin oli katki läinud, katki läinud kõige kibedamal tööajal, ja härra Laarman istus seal peal.

Juhataja **R. Penno**: Palun faktilise märkuse juurde jääda.

M. Krents (tp): Nüüd tuuakse kõige pisemaid asju Riigikogusse. Misjaoks on meil seadusesilm, kes peab järele vaatama, kus on sissemurdmine? Mispärast praegu viidetakse Riigikogu aega?

Juhataja **R. Penno**: Palun mitte tarvitada kodukorras ettenähtud korda kurjasti.

Rkl. Laarman'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Riigikogu liikmete M. Laarman'i, M. Martinson'i ja P. Järve' arupärimisele sissemurdmise asjas Vana-Kariste Maru koolimajas, tunnistab Vabariigi Valitsuse seletuse selle hukkamõistetava nähtuse puhul mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

E. Kink (stp): Härra Laarman asetas küsimise, et kas vallavanem talitas vallavalitsuse volitusel või mitte, kui korralduse tegi, et ruumid anda sel õhtul peo korraldamiseks. (M. Laarman, põl: Maaomavalitsus küsis, mitte mina.) Teie läksite välja sellelt seisukohalt ja arvasite, et vallavanem, ja tegite järeldusi, et sääraseid juhtumusi ei tohi ette tulla, kus vallavanem nii talitab.

Selle vallavanema teguviisi ja need samud ning korraldused, mis ta ette võttis, on vallavalitsus ja vallavolikogu õigeks tunnustanud. (J. Mürk, mo: Lugege see dokument ette.) Härra Mürk, kui Teie soovite, siis lugege see dokument ise läbi, mina ei tarvitse sellega Riigikogu aega raisata.

J. Vain (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie oleme jõudnud Riigikogu tööga väga iseäralikku ajajärku. Suuremad küsimused, millistel poliitiline ilme, nende kohta arwab härra Laarman, et neid arutavad meie kohtud, ja seal ei ole tarvis meil mingisugust seisukohavõtmist.

Mis puutub pisikestesse asjadesse, millele võib järgneda samuti kohtulik juurdlemine ja mida võidakse ära hoida järelevalveasutuste läbi, nende kohta on tarvis Riigikogul härra Laarman'i arvates võtta kindel seisukoht, arutada, kes seisib ukse juures, kui uks avati. Härra Jaan Soots küsib veel, kas ruumide lubamine oli kirjalik või suusõnaline, missuguses järjekorras seisid vallavalitsuse liikmed j.n.e. (J. Soots, põl: Oleks väga huvitav kuulda.)

Ukse avamine vallavalitsuse liikme poolt vastavalt vallavalitsuse sellekohasele otsusele

ei ole mingisugune üldpoliitiline küsimus, ja kas sellejuures seisab Riigikogu liige või mitte, see ei süvenda asjaolu ühestki küljest.

Kui meie praeguse korra juures tähtis peaks olema koolimaja ruumide kasutamise puhul vallavalitsuse kooli hoolekogu nõusolekut küsida. Et vallavalitsus teatud määral oma võimu katsub kooli hoolekogule peale sundida, tundes, et tema on rahasummade käsutaja, see on enesestmõistetav, kuid siin sääraseid asju arutada ei maksa. Riigikogu teeks paremini, kui võtaks arutamisele niisugused küsimused, mis poliitilisele elule suunda anda võivad, või mis üldtähtsusega väärnähtused ja missuguste kordumist edaspidi karta oleks. Antud korral ei ole säärase nähtusega tegemist. Nii arupärijad kui arupärimisele vastajad ei ole tähendanud, kas see üks oli lukus, või käis ta krambiga või pööraga. Niisuguseid küsimusi Riigikogus arutama hakata on tühi töö, ja need võivad jääda täie õigusega sellekohaste omavalitsuste võimude lahendada, tarbekorral pöörates kohtuvõimude poole.

Meil otsust hakata tegema enne, kui kohtuvõimud otsuse teinud, on täiesti enneaegne, kusjuures Riigikogu otsus võib isegi vastollu sattuda kohtuvõimude otsusega. Seda võiks ühtlasi võtta surveavaldamisena kohtule. Kes tahavad säärase ettepaneku poolt olla, võivad seda teha, meie ei lähe sellele.

O. Pukk (põl): Härra haridusminister ja tema rühm äärmiselt pahemalt tiivalt on püüdnud pisisajadesse seda küsimust sumbutada, väites, et küsimus ei ole nii tähtis, et seda Riigikogus arutada. Siin ei ole pisisajad tähtsad vaid põhimõtte. Kui hakkasime niisuguseid asju heaks kiitma, mis sellest siis välja tuleks. Meil on sagedasti toonitatud elukorterite puutumatus ja selle rikkumine hukka mõistetud. Siin aga püütakse Maru koolimajja sissemurdmist pehmendada seega, et vallavalitsus olevat tunginud niisugusesse korterisse, mis omavalitsuse omandus.

Härra Vain tähendas, et meie püüame seega kohtuvõimudele survet avaldada, kui mingisuguse otsuse vastu võtame enne kui kohus. Siin ei seisa lugu selles, kas meie otsuse vastu võtame või mitte, vaid meie mõistame hukka väärnähtuse, nimelt selle, mille alusel arvatakse võimalikuks tungida korteritesse vägivaldselt.

Mis puutub sellesse, kas selles küsimuses omavoliga tegemist või mitte, siis peab ütlema, et praegusel korral on tegemist omavoliga kõige puhtamal kujul. Ehk küll kooli-

maja omavalitsuse oma on, kuid kui omavalitsuse esindajad vägivaldselt üürniku korterisse tungivad, siis on see kriminaalne kuritegu. Ja kui Riigikogu seda hukka ei mõista, siis on see väga imelik seisukoht ja iseloomustav neile, kes vastuhäaletamisega sääraseid väärnähtusi toetavad.

J. Vain (stp): Asjata on katse siduda avalikõigusliku asutuse, nagu kooliruumide, tarvitamist mingisuguse korteripuutumatus küsimusega. (Vahelhüüe.) Majja sissemurdmist ei poolda meie ka. Aga minule tundub, et suurem eksitus on tehtud seda ajalehesõnumit kirjutades, mis räägib vallavalitsuse vahvusest. Arupärijad ei näita, et siin sissemurdmisega tegemist. On olnud ukse avamine. (R. Vreeman, põl: Kas Teie ei kuulnud seda, kui räägiti, et sisse murtud?) Teie ei ole öelnud, et sisse murti. Üks oli ja on terve, järelikult pidi avajal võti olema. Ma kordan veel, on selge, et selle ajalehesõnumi kirjutamise juures natuke rinda ette on aetud, nagu ajas „Kaja“ rinna ette tupitsategemise puhul. Meil on Riigikogus maksmas kord, et kui valitsus teatab, et küsimus antud prokuratuuri käsutusse, siis Riigikogu ei ole üldse läbirääkimisi nende küsimuste kohta jätkanud, vaid oodatakse ära, mis kohtust tuleb. Kui teatud küsimuse otsustamiseks kohtuvõimudel ei ole vastavat paragrahvi, mis meie õigusemõistele rahuldust annaks, siis võidakse võtta teatud küsimused uuesti käsitlemisele, ja siis oleks juba tegemist vastavate seadustega. Antud korral on vastatud, et küsimus on juba kohtuvõimude käes, ei ole sellepärast tarvidust sellest enam rääkida.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Freiberg on esitanud lihtülemineku-vormeli:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Riigikogu liikmete M. Laarman'i, M. Martinson'i ja P. Järve' arupärimisele sissemurdmise asjas Vana Kariste „Maru“ koolimajasse, läheb päevakorras edasi.“

(Häaletatakse.) Motiveeritud ülemineku-vormeli poolt on 20 häält, vastu on 38 häält, seega on motiveeritud ülemineku-vormel tagasi lükatud.

(Häaletatakse.) Nähtava enamusega on lihtülemineku-vormel vastu võetud.

4. Vabariigi Valitsuse vastamine põllumeeste kogude Põllutööminister **K. Soonberg**: Põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimise puhul metsa-

Riigikogu rühma arupärimisele metsamaterjalide mittekorralliku saamise üle põllupidajatele.

materjalide mittekorralliku saamise üle põllupidajatele on mul Vabariigi Valitsuse nimel au on järgmisi asjaolusid ette kanda.

Teatavasti ei ole meie metsad üle riigi ühtlaselt levinud. Suuremad metsamassiivid on edela ning kirde Eestis, kuna Saare-, Lääne-, Petseri- ja osaliselt Harju-, Viljandi-, Tartu- ja Võrumaa on metsavaesed. Seejuures on aga just metsavaestes riigiosades talumajapidamiste arv suur, millest tingitud omakorda suurem nõudmine metsamaterjalide järele. Põllutöoministerium, olles teadlik neis asjaoludes, on loobunud neis raioonides metsamüügist oksjonilt, määrates terve aastalangi kohalikkude elanikkude, omavalitsuse ja riigiasutuste rahuldamiseks. Nii ei ole 1928. a. oksjonil metsa müüdnud 35 metskonnas; teistes metskondades, välja arvatud Pärnu- ja Virumaa metsamassiivid, on oksjonile määratud suuremalt jaolt kas lehtpuu- või kohalikkude elanikkude poolt läbiraiutud langid.

Põllutöoministerium, määrates riigimetsade aastalangist kohaliku rahva tarvis niipalju, kuipalju seda metsaseisukord vähegi lubab, on ühtlasi püüdnud ka metsamaterjalide saamist kohalikele rahvale lihtsustada piirideni, mida võimaldab riiklik majapidamise ja järelevalve kord.

Juba 1921. a. on metsade peavalitsus korralduse teinud, et maapinna suuruse järgi kohalikkudele elanikkudele müüdnud metsatükid peavad olema võimalikult väikesed, alates 0,10 tiinust, suurematelt tükkidelt aga müüki toimetada nummerdatud puude viisi. Hilisemate korraldustega on lubatud väikesel arvul metsamüüke toimetada abimetsaülemate ja metsnikkude kaudu. Kohaliku rahva vähemate tarvete rahuldamine, nagu aisa- ja reepuud, kuhjavarad, rehavarred j.n.e., on võimaldatud metsaravitsemise ja hooldamise raie teel, ja seda müüki teostatakse aasta ringi. Surnud mets seal, kus selle järele tarvidus, on alati läinud kohalikele rahvale, kohati hinnaalandusega kuni 75% alla taksi. Kodukäsitöö raioonides, nagu Avinurmes, reserveeritakse rahvale käsitööks tarvilikke sortimente ülesantud nõudmiste ulatuses.

Ringkirjaga 17. IX 27 on väikesel arvul metsamüügi õigust laiendatud ka metsavahitidele, iseäranis seal, kus vahtkonnad asuvad kaugel metsaülema, abimetsaülema või metsniku asukohast. Olemasolevate andmete järgi teostavad väikesel arvul metsamüüki peale metskonnakantsseleide veel 125 ametnikku, seega on ühes metskonna kantsseleiga avatud 231 müügi kohta.

Ringkirjaga 18. II 29 on metsaülematele kohuseks tehtud kõigis metskondades peale metskonnakantsseleide avada vähemalt 2 metsamüügi kohta ja ette kirjutatud nende müügi kohtade läheduses reserveerida metsatükid kohapeal kõige rohkem nõutava tarbepuu sisaldusega, kust müük üksikute puude viisi sünniks aasta ringi.

Sortimente aga, mida aastalankidel ei leidu, nagu pumbapuud, veskiõllid, piksevarad j.n.e., on lubatud valikraie teel metsast valida.

Müügikorraldused, mis maksma pandud kasvava metsa kohta, on laiendatud ka riigi kulul ülestöötatud valmismaterjalidele.

Mis puutub oksade ja hao ärapõletamise, siis pean tähendama, et lankide kohta, mis müüdnud eraisikutele, põllutöoministeriumil ei ole õigust korraldusi teha, sest oksad kuuluvad metsaostjale, ja tema võib nendega oma äranägemise järgi talitada.

Riigi metsatööstuse poolt ülestöötatud lankidel on okste andmine sunduslikuks tehtud seal, kus nende järele tarvidus olemas, — ringkiri 1. III 29 — ja seda nõutud ametkonnalt.

Ülestöötatud valmismaterjalide pikemaajalisi metsajäämisi on vähesel arvul ja harva ette tulnud, ja kus see avalikuks tulnud, seal on ametnikud vastutusele võetud. Arupärimises tähendatud Kärstna metskonnas on tõesti mõnikümmend palki — 3—4 palgi viisi — metsa maha jäänud ja seal pikemat aega seisnud. Süüdlased ametnikud on kohtulikule vastutusele võetud ja nende vastu tsiviilnõudmine tõstetud.

Arupärimises toonitatakse asjaolu, et kohalikele rahvale määratud mets osalt satub metsakauplejate ja hangeldajate kätte. Põllutöoministeriumil on need asjaolud teada ja ta on püüdnud selle pahe vastu võidelda. On korraldus tehtud, et suuremal arvul kohalikele rahvale metsamüümisel ostjalt nõutaks kohaliku vallavalitsuse tunnistust, et ostja vajab materjale oma majapidamiseks. Vallavalitsused aga annavad neid tunnistusi kaudis vabalt; teiseks on müünud mõnel juhul põllupidajad ka ise kergendatud tingimustel ostetud materjalid edasi, sest materjalide edasimüük võimaldab tunduva vahekasu.

Nagu eelööldust selgub, on põllutöoministerium püüdnud kõik teha, et kohalikkude elanikkude metsamaterjalide saamist hõlbustada. Kui siiski ei ole suudetud igalpool kõiki nõudeid rahuldada, siis on see peaaesjalikult seal, kus aasta kasutusest ei jätku kõigi nõuete rahuldamiseks. Nagu lugupeetud rahvasaadikutele teada, lasuvad riigimetsadel maareformi tagajärjel tekkinud elavast chitusetgevusest tingitud maareformi teostamisega seotud kohustused, ning riigi- ja omavalitsuse-

asutuste metsamaterjalidega varustamine, millelised põllutöoministeriumil tarvis rahuldada eesõigustatud korras.

Vaadeldes lähemalt riigimetsade aastalangi jaotust selgub: 1927./28. majanduseaastal on oksjonil müümiseks määratud 23,6%, kuna kohalikule rahvale on müüdnud 46%, riigi- ja omavalitsuseasutustele 4,2%, riigi kulul ümber töötatud 21,3%, — sellest 26% kohalikule rahvale müüdnud — muiks otstarveteks 4,9%.

Kohalikule rahvale on metsa määratud järgmiselt: maapinna suuruse järgi — väike-tükkidena alates 0,1 ha — 1.556 ha ehk 29,054 k. s., nummerdatud puude viisi 1.346.419 üksikut puud massiga 94.928 k. s., seal hulgas asunikude ehitusemetsa normi arvel 535.874 p. ja teistele põllupidajatele 810.545 ehitusepuud. Valmismaterjali arvu järgi, kus ostjad metsa ise üles töötavad, 56.169 k. s., kokku kohalikule rahvale 180.152 kant-sülda.

Peale selle on riigi metsatööstuse poolt kohalikule rahvale müüdnud 24.650 k. s. met-samaterjale ja 7.085 k. s. oksia ja hagu.

Kokku on 1927./28. a. jooksul kohalikule rahvale välja antud 211.887 k. s. metsamater-jale.

Statistika keskbüroo andmetel on taludel endal katastrimetsi 148.028 ha, arvates selle metsa aastaseks juurdekasvuks 0,4 k. s. pro ha, võimaldaks see ümmarguselt aastas 60.000 k. s. kasutust. Seega kokku kasutavad talu-pidajad aastas 271.887 k. s. metsamaterjale, peale selle kasutused karjamaa ja heinamaa metsadest ja turba näol.

Statistika keskbüroo andmetel on meil 126.561 talundit, seega tuleks aastas keskmiselt igale majapidamisele 2,2 k. s. See kvan-tum, mis iseenesest nii päris väike ei ole, on seletatav meie praeguse ehitusehoajaga, eriti kui arvesse võtta, et meie oleme harjunud püstitama puuhooneid ka seal, kus muud ehitusematerjali küllaliselt olemas. Meie ehitusepolitika suund tuleb üldiselt revidee-rimisele võtta.

Kui vaatame kohalikkude elanikkude va-rustamist metsamaterjalide hindade seisukohalt, siis pakub see järgmist pilti:

1927./28. m. a. jooksul on müüdnud: 1) võistluspakkumiselt 27.761,21 k. s. — tak-sihind 461.686,66 kr., müügihind 544.627,04 kr.; 2) kindla hinnaga 86.135 k. s. — tak-sihind 1.151.129 kr., müügihind 1.282.028 kr.; 3) alandatud hinnaga 66.255 k. s. — tak-sihind 1.475.779 kr., müügihind 744.191 kr.

Seega on valdav osa materjale müüdnud alandatud ja kindlate hindadega, ja väited, et

müük sünnib ainult võistluspakkumiselt või oksjonilt, ei vasta tõele.

Kokku on 1927./28. a. kohalikule rahvale müüdnud materjalide taksihind 3.088.595 kr., müügihind aga 2.570.840 kr. Seega alla tak-sihinna 517.749 kr. suuruses, kuna aga materjalide turuhind on kahel viimasel aastal olnud keskmiselt 60% kõrgem taksihinnast.

Nagu ülemal ettekantud andmetest selgub, on põllutöoministerium püüdnud kõiki võimalusi kasutada ja teid leida, et kohalikule rahvale metsamaterjalide saamist hõlbustada. Kuid ma pean tähendama, et neil võimalustel on ka oma piirid, sest põllutöoministerium on kohustatud arvestama ka meie metsade kandejõudu ja nende korraliku majandamise nõudeid.

Ei saa ka tähendamata jätta, et aladel, kus kodanikkude majanduslikkude nõuete rahuldamisega tegemist, on üksikud rahulolematused paratamatud, ja neid täiesti ära hoida kõige ideaalsema korra juures ei ole võimalik.

M. Martinson (põl), kohalt: Arupärijate nimel teatan, et valitsuse vastus meid ei rahulda ja teen ettepaneku, pidada läbirääkimised.

Juhataja **R. Penno**: Kuna ei ole tehtud ettepanekut, läbirääkimised pidada mõnel teisel Riigikogu koosolekul, siis järgnevad läbirääkimised kohe.

Vaheaeg kl. 12 — kl. 12.25 min.

M. Martinson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ära kuulates härra põllutöoministri vastust meie arupärimisele peab konstatereima, et nii mõneski suhtes olukord näib nagu muutuma. Näib, nagu püüaks põllutöoministerium põllupidajaile selles suhtes rohkem vastu tulla, kui see seni sündinud. Kuid siiski ei anna põllutöoministri vastus veel küllalisi tagatisi, et kõik pahed kõrvaldataks, ja et põllupidajate nõudmised metsamaterjalide saamise suhtes rahuldust leiaksid. Härra minister tähendas oma vastuses, et kõige rohkem nurinat kuulduv neilt kohtadelt, kus metsi vähe, põllumajapidamisi aga rohkesti. Neis kohtades olevat metsamüük oksjoniteel lõpetatud ja antavat metsamaterjale ainult põllupidajaile. Tegelikult aga ei näi see siiski suuremal määral olema ellu viidud. Eelarve-komisjonis kuulsime, kuidas metsavaeses maakonnas, nagu Läänemaal, põllupidajaile soovitatakse metsamaterjali saama minna Virumaalt. Samal ajal kuuleme aga sääraseid asju, et Mõtsu metskonnas on antud välja suurem metsatükk, võibolla, et see valitsusele paratamata oli. (Teedeminister

O. Köster: Riigikogu teadmisel on seda kõik tehtud.) Kui see ka nii oleks, siis oleks pidanud valitsus küsimuse ka teisest küljest kaalumisele võtma, nimelt, kas neid metsaandmisi Riigikogu teadmisel teistest maakondadest rahuldada ei oleks saadud.

Nii näeme, et sääraseid juhud veel ette tulevad, ja ei ole teada, et neile oleks piir pandud, et sääraseid juhud enam korduda ei saaks.

Maalelavaist inimestest esiteks väikekohapidajad, teiseks vaeses kehvikud ja popsid, kes küttepuid vähesel määral tarvitavad, peavad mõne kantmeetri puude saamiseks kaks kuni kolm päeva ja sagedasti veel rohkem kulutama sõitudeks, enne kui nad küttepuud kätte saavad. Säärane kord läheb niisugustele kodanikkudele väga raskeks, pealegi kui nende hulgas on palju sääraseid kodanikke, kellel endal veaobinõusid ei ole, kes peavad hobuse puude vedamiseks palkama, samuti sõitude tegemiseks metsaülemale, metsniku või metsavahi juurde puude saamiseks. Kui säärane kord nii suuri takistusi teeb kodanikkudele, siis on neil õigus nurinat tõsta. Põllutöömisteeriumil tuleb siin väga palju teha, et seda korda lihtsustada ja hõlbustada.

On õige, mida kuulsime eelarve-komisjonis härra ministrilt, et meie metsavahid suuremalt osalt on võrdlemisi väikese haridusega, ja et nad selle tööga hakkama ei saa. On arusaadav, et neid ei saada ümber vahetada nõuetekohaste ametnikkudega ühe kuni kahe aasta jooksul, vaid tuleb metsavahte ette valmistada. Ja teiseks — uue korraldusega käib kaasas nähtus, mis ametnikke teinekord kiusatusse saadab, kus nad teatavad summad riigi raha sunnitud oma käes hoidma, et seal kuritarvitusi võib ette tulla j.n.e. Need on nähtused, mis nõuavad kaalumist, et siin järjekindlalt ja targalt talitada tuleb takistustest ülesaamiseks. Kõik need nähtused ei tohiks aga takistuseks olla ja takistuseks jääda, et säärane olukord veel kaua meil püsida võiks. Härra minister tähendas kõige muu kõrval, kui ta üles luges, kuipalju tiine ja missuguses suuruses lanke kohalikkude elanikkude tarvete rahuldamiseks müüdnud, kui ka metsatööstuse arvel põllupidajaile puid müüdnud, — veel seda, kuipalju oksid ja hagu põllupidajaile antud, ja eitas nähtust, nagu ei oleks ette tulnud niisugust juhtumist, kus oleks oksid ja hagu metsas põletatud, ilma et neid oleks püütud kodanikkudele anda. Need nähtused on aga siiski olnud. Seda kuulsime meite uue Tartu-Petseri raudtee sihi ajamisel. Minul on andmed, et riigi metsatööstus on metsa ümber töötades Lõuna-Eestis Leebiku ja Kärstna metskonnas haod ära põletanud, ilma et neid oleks kodanikkudele antud. Ma usun, et need näh-

tused on nüüd kõrvaldatud. Arupärimist põhjendades juhtisin tähelepanu asjaolule, et riigi metsatööstus on oma ülesandeks teinud hagude valmistamise kütetarveteks, kuid see hagude valmistamine läheb nii kalliks, et põllupidajad ei jõua neid osta. Põllupidajad oleksid ise valmis hagu raiuma. Kuna riigi metsatööstus maksab 20 senti tunnis hagude raiumise eest, siis loomulikult lähevad need nii kalliks, et põllupidaja ei suuda neid kütetarbeks osta, iseäranis praegusel rahakehval ajal.

Edasi tähendas härra põllutöömminister, et vallavalitsus andvat kaunis kergel käel tunnistusi ehituse tarbeks metsamaterjalide saamiseks, mille tagajärjel on nähtusi ilmsiks tulnud, et põllupidajad selle metsamaterjali edasi annavad metsakauplejaile, ilma et ise seda kasutaksid.

Need nähtused on tõesti olnud ja sellele juhtiti tähelepanu ka eelarve-komisjonis. Aga juhtiti tähelepanu ka sellele, et paljudel juhtudel on metsaülematel võimalus takistusi teha ja selgusele jõuda säärase isikute suhtes. Eelarve-komisjonis tõin mina näiteid esile, et ka kõrgemad metsametnikud on sääraselt talitanud. Kui niisugused nähtused esile tulevad metsametnikkude eneste juures, siis ei saa süüdistada kodanikke.

Ma tõin näite Viljandimaa metsarevidendi härra Vallner'i kohta, kuidas ta enesele vallavalitsuse tunnistusi soetas ja laskis nende järgi saadud materjalid toimetada endale alluvate ametnikkude kaudu Viljandi linna ja ehitas seal enesele maja. Peale selle on minule veel täiendavad teated tulnud selle härra kohta, et ta mitte üksi Viljandi ümbruse metskondades nii ei ole toiminud, vaid ka Kärstna metskonnas on ilmsiks tulnud sääraseid asju selle härra suhtes. Ta oli pööranud metsaülem Paulmeistri poole ettepanekuga, et ta hinnata võiks saada 20—30 palki. Kas see arv täpselt tõele vastab, selles suhtes mul andmeid ei ole. Võibolla, et ta hinnata ei tahtnudki saada, vaid taksihinna eest. Kuid Paulmeister oli kui kohusetruu ametnik sellest ära öelnud, ja sellest saadik on metsarevident Paulmeistrit taga kiusama hakanud. Teated lasevad paista, et temal oli, mitte praeguse põllutöömistri, vaid eelmise ajal, väga kindel tugi ja seljatagune. Peale selle räägitakse veel, et Vallner mitmesuguseid meeleheasid oli nõudnud. Ma ei tahaks seda uskuda, kuid kui need teated tõele vastavad, siis peab ütlema, et see nähtus väga kurb on meie ametnikkude suhtes, ja et sääraseid nähtused kõige karmimate abinõudega kõrvaldada tulevad. Kui kõrgemate ametnikkude juures niisugused nähtused esile tulevad, kus nad metsa

püüavad endale hankida, kas spekulatsiooniks või mõneks muuks otstarbeks, siis on loomulik, et need nähtused kõige juurtega välja kiskuda tulevad. Sest enne säärased nähtused meie ametkondadest ei kao, kui nad kogu juurtega välja kistud ei ole. Kui härra minister tähendas, et metsatööstuse arvelt on põllupidajaile kaunis kena hulk metsa müüdnud, siis pean ütleva, et metsatööstuse poolt ümbertöötatud materjali põllupidajad oma ehituste tarveteks osta ei jõua, ja see, mis metsatööstus põllupidajaile müüdnud või andnud, piirdub ainult küttematerjaliga, küttepuudega, ehitustarveteks põllumees metsatööstuselt metsa osta ei jõua. Selles suhtes jääb metsatööstus mängust täiesti välja. Küll aga teame, et neist kohtadest, kus metsi olemas, see aga veoteest kaugel, heameelega osta ei taheta, sest vedu läheb kallimaks kui materjal väärt. Kõik see näitab asjaolule, mida meil selles suunas parandada tuleb. Ei aita siin üksi rõhutamine, et ehitusepolitikat tuleb muuta, et meil tuleks võimalus luua ja propageerida, et põllupidajad hakkaksid ehitustarveteks tarvitama teisi aineid rohkem, metsamaterjali aga vähem. See üksi ei aita, sest meie näeme, et selles suunas ei ole käesolev valitsus midagi suutnud teha. Ei ole saadud niikaugele, et põllupidajad võiksid odavamalt hinnaga tsemendi saada. Praeguse turuhinna juures ei suuda põllupidajad betoonehitusi püstitada, sest ainult tsement juba teeb ehituse niivõrt kalliks, et põllupidajad sellest loobuvad. Teisest küljest teame, et mitte ainult põllupidajad ei tarvita metsamaterjali, vaid viimaste aastate jooksul oleme palju ehitanud, oleme üles ehitanud terved uued linnaosad, alevikud ja alevikud. Ehitatud on aga peamiselt puumaterjalist ja teisi ehituseaineid ainult vähe tarvitatud. Valitsus ei ole ka selles suhtes midagi suutnud teha, et linnades ja alevites, mis raudteejaamade läheduses, oleks suudetud teisi ehituseaineid tarvitusele võtta, vaid ka seal tarvitatakse väga suurel määral just ehitusematerjaliks metsamaterjali. Ka sinnagi tulevad metsamaterjalid peaaugaltalt ikka lähemast metskonnast. Aga meie teame ka seda, et meie oleme alevikke ja alevikuid soodustanud ehituselaenuga. Meil öeldakse praegu, anname maale asundusekapitali kaudu 30 miljonit ehituselaenu, mida teie veel tahate! Kas aga ükski põllumees saab sellest 30 miljonist penni oma ehitustarveteks, mitte sugugi. Meie teame, et see summa läheb alevikkudele meie maksva korra järgi, ja põllupidajad sellest osa ei saa. Ja kui see nii on, siis tohiks loota, et need kodanikud, kes riiklikust ehituselaenust osa saavad, et need ka ehitusematerjali eest kõrgemat hinda võiksid maksta, kuna põllu-

pidajad, kellel laenusaaamise võimalusi ei ole, siis kergematel tingimustel ja lähemast metskonnast ehitusematerjali saama peaksid. Aga ma ei taha sellega üksi piirduda. Ma ei tahaks öelda, et alevi kodanikud, kes seal maju ehitavad ja kes riiklikku laenu saavad, peaksid kaugemast metskonnast minema metsamaterjali saama, vaid meie peaksime kergendama metsaveotariife. Meil on metskondi, kust metsa osta ei taheta seetõttu, et metsamaterjalide kaugelt vedu liiga kalliks läheb, ja seepärast peaksime siis vaatama, kuidas metsaveotariife parandada ja soodsamaks teha. Siis võiks küll juba nõuda, et alevikkudes ehituselolevate ehituste jaoks antaks puumaterjali kaugematest metskondadest, siis nemad ka neid veokulusid kanda võiksid ja kandma peaksid, kui veotariifid selles suunas vastavateks muudetud. Põllutöoministerium ei ole aga veotariifide suhtes veel midagi teinud, ja ei ole ka kuulda olnud, et põllutöoministerium neid asjaolusid seni oleks kaalumisele võtnud. Seepärast ei maksa üksi opereerida andmetega, kuidas ja kuipalju metsi ära tarvitatud, kuidas neid välja antud. See lõppude-lõpuks ei lahenda täiel määral seda küsimust, vaid siin tulevad kõik kõrvalküsimused ühel ajal kaalumisele võtta ja vastavad muudatused teha.

Meie teame ka, et metsaväljavedu, metsaeksport riigikassale kaunis suuri sissetulekuid annab, ja oleme siamaani näinud, et valitsus alati püüdnud metsaekspordist riigikassale summasid soetada. Kuid mina tahaksin küsimuse teisest seisukohast üles seada, nimelt: kas peab igal tingimusel nii sündima, ja kas peab metsaeksport edasi kestma ajal, kui põllumajanduse hooned lagunened ja kui põllupidajad tarviliku metsamaterjaliga rahuldatud ei ole? Oleme eelarvega andnud mõningaid summasid, mis kulutatakse selleks, et põllumajanduse ekspordisaadusi alal hoida paremini ja värskemal kujul väliturule saata, kui see seni olnud. Isegi tänavuse aasta eelarves on summa, mis ette nähtud uue külmetusehoone ehitamiseks. Aga siin peame küsima, kellele meie seda ehitame, kui on karta, et see tühjaks võib jääda. Kui meie põllumehel ei ole korralikke hooned, siis ei saa ta korralikku karja pidada ega sellest küllaliselt saadusi. Milleks meie siis külmetusemaja ehitame? Põllumees tuleb asetada enne seisukorda, et ta kõiki maapinnasaadusi, mis ta oma oskusega ja jõuga maapinnast välja meelitada oskab, kasulikult ümber töötada saaks. Selleks on korralikke hooned tarvis. Kui hooned juba olemas, siis võime summasid anda selleks, kuhu mitmete aastate jooksul ja ka tänavuse aasta eelarves summasid anname, nagu seda on külmetuse-

maja ehitamine. Mina ei taha sugugi eitada, et külmetusemaja ehitamine vajalik ei oleks. Ja mina usun, et põllumeeste rühm ka selle summa vastu ei ole. Kui ta selle vastu väi-
 nud, siis just neil põhjustel, mis ma juba ette
 tõin. Et külmetusemaja tarvilik ei oleks, siis
 sellest põhimõttelikust seisukohast tema vastu
 oldud ei ole ja ei olda ka praeguse eelarve
 puhul. (A. Laur, as: Alati olete vastu
 olnud.) Aga mina ütlen, et anname põllu-
 pidajatele võimaluse karjalaudad ja aidad korda
 seada, et nad tarvilikul määral karja suudaksid
 pidada ja küllalt head karja suudaksid kas-
 vatada, et laudad oleksid nii head, et head
 tõu- ja suguloomad neis haigeks ei jääks,
 ei hävineks, et tõesti korralikku karja võimalik
 kasvatada oleks, ja et sellest karjast ka kõige
 suuremat sissetulekut võiks saada. Anname
 põllupidajatele võimaluse metsamaterjali saada,
 ja piirame kui tarvis metsaeksporti. Sest meie
 teame, et metsaeksport annab riigile sisse-
 tulekut 450 miljonit senti aastas, aga põllu-
 majanduse eksport, või üksi, annab 3 miljar-
 dit. (J. Tõnisson, rhv: Ega siis see-
 pärasest või rohkem ei anna, kui mets
 ära jääb!) Seda küll mitte, aga meie ei saa
 põllupidajate ehitusi kõrvale jätta. (J. Tõni-
 son, rhv: Tuleb ehitusi teisiti korral-
 dada, mitte ainult eksportmetsast.)
 See on päris õige, mina ei vaidle sellele vastu.
 Aga Teie ei kuulnud vist minu kõnet teistes
 osades. Mina näitasin, kuidas meie oma ehi-
 tusemetsa mujale anname, kuidas meie oleme
 üles ehitanud uued linnad ja alevikud, ja
 need kõik oleme metsamaterjalist ehitanud.
 Meie oleksime pidanud seal ammu teist ehi-
 tusepolitikat algama, ja nüüd on viimne aeg,
 et seda tõsiselt algatataks ja teostataks. Kui
 seda tehakse, siis saaksime selle metsamater-
 jali, mis nendeks ehitusteks anname, suuremal
 määral põllumajandusse juhtida, meie põllu-
 pidajaid rahuldada, ja metsaeksport ei tarvit-
 seks siis väheneda. Kui aga ei suudeta nende
 alevikkude ja linnade ehitusi teiste ainetega
 teostama hakata, siis on küll ka põllumeeste
 nõue õigustatud, et metsaeksporti tuleb piir-
 rata, ja põllumeeste nõuded sellel alal tulevad
 rahuldada. Need olid üksikud väited, mis
 mina härra ministri vastamise puhul veel
 esile tuua tahtsin. Käesolevat küsimust on
 väga palju käsitletud ka teistel puhkudel Riigikogus
 kui ka eelarve juures, ja seepärast ei
 taha mina enam Riigikogu aega piirata ja esi-
 tan järgmise ülemineku-vormeli kõigi minu
 poolt ettetoodud väidete põhjal:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valit-
 suse vastamise põllumeeste kogude Riigikogu
 rühma arupärimisele metsama-
 terjalide mittekorraliku saamise üle põl-

lupidajatele, tunnistab praegumaksva korra
 selles suhtes puudulikuks ja läheb päeva-
 korras edasi.“

5. Riigikogu järgmise koosoleku määramine.

Abisekretär **O. Liigand** (korra kohta): Riigikogu juhatause nimel teen ettepaneku, Riigikogu järgmine koosolek pidada täna kell 5 p. l. (Päevakord prot. nr. 233/34.)

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

6. Vabariigi Valitsuse vastamine põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimisele metsamaterjalide mittekorraliku saamise üle põllupidajatele. (Punkt 4. järg.)

Põllutöominister **K. Soonberg**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mul oleks mõni õiendus nende mõtete kohta esile tuua, mis lugupeetud rkl. Martinson ette kandis. Kõigepealt puudutas ta Mõtsu metskonnast raiumisele tulnud metsatüki küsimust. Selle metsatüki raiumine on tingitud asjaoludest, mis maakomisjoni kinnisel koosolekul ette kantud, teisi seaduslikke abinõusid niisuguste küsimuste lahendamiseks ei ole. Teistest kohtadest metsa selleks otsarbeks anda ei saa, kui ainult eelnimetatud kohast, ja sellepärast ei olnud Vabariigi Valitsusel võimalik teisiti talitada. Pealegi on maakomisjonis kõigi rühmade liikmed sellega täiesti ühel nõul olnud.

Härra Martinson tõi ette, et väikestes partiides müük metsnikkudele ja metsavahtidele on lubatud ainult küttepuidude suhtes. Mina kandsin ette 18. veebruari 1929. a. ringkirja, missugusega maksuma pandi kord, et müügi-kohtade ligiduses reserveeritakse eriline tarbepuu raielank ja sellest raielangist toimetatakse edaspidi müüki aasta läbi.

Mis puutub sellesse, et metsavahtidel tihti tarvilik ettevalmistus puudub, siis on põllutöoministeerium läinud aastal korralduse maksuma pannud, et metskondades peetakse metsavahiõpilasi, kes tutvuvad kõigi toimetustega, mis selleks ametiks tarvilikud.

Rkl. Martinson tõi ette, et riigi metsatööstuse poolt müüdavad haod lähevad nii kalliks, et neid ei jõuta tihtipeale osta. Haosülla hind on 60 senti niisugusel puhul, kui ostja selle ise kokku paneb. Riigi metsatööstuse hagude müügi korral on tõesti tööstusekulused juurde arvatud sellele hinnale, kuid viimasel ajal on korraldus tehtud, et neis kohtades, kus hagudele ostjaid ei leidu, need tasuta antakse.

(J. Teemant, põl: Mis kogudustele sellega jääks?)

Edasi tõi rkl. Martinson ette Viljandi metsarevidendi härra Vallner'i asja, mida ta ka eelarve-komisjonis puudutas. Pean ütleva, et selles asjas juurdlus käimas, ja lõplikke andmeid mina anda ei saa. Küll aga on härra Vallner minul olevate andmete järgi see isik, kes kuritarvitused Kärstnas välja selgitas ja avalikuks tegi, mis teda heast küljest iseloomustab. On ka üks meeleheavõtmise kaebus tema peale olnud, mida härra rkl. Martinson meelde tuletas, kuid see asi on prokuröri poolt kui alusetu lõpetatud.

Metsatööstusest on peale küttepuude kohalikule rahvale müüdnud tarbepuid, kuid siin on metsatööstuse kulude juurdeliselamine paratamatu. Kännuraha arvatakse sama suur, kui jalalt müümisel. Metsatööstuse kulud on kantjala kohta 2 sendi ümber, peale selle 15% administratsiooni kulusid. Täiesti ülesamatu hind ei võiks see olla.

On väga õige, et meil edaspidi tuleb teavaid parandusi viia meie üldisse ehitusepoliitikasse, ja praegune valitsus on seda küsimust kaalunud. Härra Riigivanema eesistumisel on komisjon töötanud, kes seda küsimust kaalunud, ja edaspidi kahtlemata sammud selles asjas järgneva peavad. Riigiasutused peaksid ka sellele teele asuma, et igalpool puuehitusi ei püstitataks. Igatahes see asi liigub. Peale selle on põllutööstusteeringus väljatöötamisel metsaseadus, ja selle seaduse arutamise juures saab ka Riigikogu omad seisukohad maksma panna selles küsimuses. Maale ehituselaenuks vanatalupidajatele on läinud seni kaunis tunduv summa Eesti maapanga kaudu. Maale elukorterite ehitamiseks on riiklikku laenu antud 10 miljoni ümber. Kui suuremad summad antakse, siis kahtlemata avaneb ka rohkem võimalusi.

Ei Vabariigi Valitsus ega ka põllutööstusteeringu minu arvates ei ole püüdnud metsadest suuri sissetulekuid riigikassale saada, vaid esimese püüdena on olnud kohalikkude tarviduste rahuldamine. Raielankide kasutamisel võetakse esijoones arvesse asunikude ja kohaliku rahva nõudmised, ja mis neist üle jäävad, need langid lähevad kas oksjonile või metsatööstusele ümbertöötamiseks. Selle tagajärjel on olud järgmiseks kujunenud: 1927./28. aastal on kogu raielangi müügihind olnud 6.595.298 krooni, kuna taksihind sellest suurem olnud. Tähendab, kogusummas oleme raielangi realiseerinud natuke odavamini kui taksihind.

Seepärast ei saa nuriseda, nagu oleks põllutööstusteeringu esijoones kasusaamise seisukohalt välja läinud, vaid on katsutud just

selles mõttes teotseda, nagu härra Martinson soovitatavaks peab.

Metsasaaduste väljaveost on välisvaluutat sisse tulnud metsa tootmisaluste eest 1927. aastal 16.211.000 krooni.

A. Laur (as) (fakt. märk.): Rkl. härra M. Martinson tähendas, et nad ei olevat riikliku külmetusemaja hoone ehitamise vastu. See on väga rõõmustav kuulda, et üle öö on sealpool meelemuutus sündinud. Kuid ma tahaksin siinkohal tähendada, et põllumeeste kogud peaksid siis ka oma esindajale vastavas komisjonis juhtnööre andma, et see komisjonis selle uue meelemuutuse kohaselt talitaks. Seni pole aga seda märgata olnud. (M. Laarman, põl: Mis faktiline märkus see on?)

A. Vomm (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Käesoleva arupärimise puhul tahaksin ma mõne märkuse teha praegumaksva metsamüügi korralduse kohta, mida minu arvates praegune põllutööstusteeringu arvesse võtmata ei tohiks jätta. Esimene tähtsam küsimus on endivahelised võistluspakkumised põllupidajate vahel, mis korraldatakse igal sügisel, kui kohapealne metsavalitsus on väikesed metsatükid välja planeerinud endivahelise võistluspakkumise tarvis. Neid võistluspakkumisi toimitakse vallavalitsuse tunnistuste järgi. Mis otstarve on niisuguste raielankide planeerimisel ja endivahelisel võistluspakkumisel? Ma arvan, kui omal ajal Vabariigi Valitsus ja selleaegne põllutööstusteeringu on teinud selle korralduse, siis nad välja läinud sellest seisukohast, et need langid oleksid maapidajatele ehituste püstitamiseks ja hoonete parandamiseks, ja seepärast ei lubatud osa võtta säära-test võistluspakkumistest neid metsaostjaid, kes tahtsid metsa edasi müüa. Et seda nähtust ära hoida, peavad endivahelisest pakkumisest osavõtjad olema varustatud vallavalitsuse tunnistusega. Vallavalitsus peab teadma ja tõendamata, et neil maapidajail, kellele ta tunnistuse annab, ei ole endil ehitusemetsa, ja et neil on tarvis metsa hoonete ehitamiseks. Niisugune on maksev kord. Aga tegelikult põrkame kokku kahe nähtusega, mis selle põhimõtte vastu käivad. Esiteks annavad vallavalitsused tunnistusi igale maapidajale, kellel ei ole metsa, sellele vaatamata, kas vallavalitsus seda teab või tahab tõendada, kas tal hooned tarvis või mitte. Tõendatakse ainult, et maapidajal ei ole metsa. Selle tagajärjeks oli niisugune nähtus, et nende lankide pakkumisele ilmus tahtjaid rohkem, kui lanke anda oli. See ei olnud enam harilik võistluspakkumine, vaid oksjon. Arvatavasti on niisuguste

pakkumiste korraldamiseks põhjus, et endivahelise pakkumise teel tahetakse metsalan- kide hinda normeerida, et ühel ega teisel ei oleks etteheiteid, et üks on paremad metsa- tükid saanud kui teine. Niisugune võistlus- pakkumine on kohane hinna reguleerimiseks siis, kui metsalanke sama palju kui taht- jaid. Nüüd aga on säärane nähtus, et metsa- tükke on kümme korda vähem kui tahtjaid, siis see ajab hinna kõrgeks. Me teame, mis- sugune turuhind on metsavaestes kohtades, ja kui niiviisi hind on kõrgeks aetud, siis see nagu sunnib või meelitab saajaid metsa, mis neile antud ehituste püstitamiseks või hoonete parandamiseks, ära müüma, ning hoo- ned jäävad ehitamata.

Teiseks küsimus, millele peaksid valit- suseasutused tähelepanu pöörama. Meie teame, et metsaülemad kirjutavad lepin- guisse, mis antakse niisuguste metsatük- kide võistluspakkumise kohta, niisugused punk- tid, mis näevad ette, et metsamaterjale ei tohi mujale kasutada, kui ainult selleks otstarbeks, milleks nad antud. Selle tagajärjel on ka metsaametnikud just kui kohustatud valvama nende metsatükkide tarvitamise üle, et need tingimata tarvitatakse ehituste püsti- tamiseks ja hoonete parandamiseks. Paar aas- tat tagasi oli Viljandi-Pärnu rahukogus niisugune protsess, kus üks kohalikkudest metsa- ülematest esines nõudmisega ühe metsasaaja vastu, kes oli niisugusel võistluspakkumisel ostetud metsalangi ära müünud. See metsa- ülem andis nõudmise sisse, et kohus mõistaks välja kolmekordse taksihinna j.n.e., nagu selle- kohased määrused kõnelevad. Kohus asus teisele seisukohale. Kohus vaatas võistluspak- kumisele kui harilikule oksjonile ja asus seisukohale, et kui harilikult oksjonilt on ostetud metsalanke, siis võib ostja nendega teha, mis ta ise tahab, võib müüa sellele, kellele ta tahab. Peale selle protsessi ei ole ma sääraseid prot- sesse kuulnud. Tekib küsimus, kas metsa- valitsus teostab seda kontrolli edasi, või ei teosta ta üldse, ja kuidas metsavalitsus ja põl- lutöominister eriti sellele küsimusele vaata- vad? Minu arusaamise järgi võiks selle kor- ralduse kaudu, mis meil praegu seaduste järgi maksab, maapidajaid täielikult metsamaterja- liga varustada, kui 1) endivaheliste võistlus- pakkumiste puhul käidaks põhimõtte järgi, et sinna ei pääseks need, kes metsa tahavad edasi müüa, ja et väikesi ehituselanke ei antaks vä- hem kui tahtjaid. Et seda kätte saada, peab vallavalitsus tingimata piirama tõenduste väl- jaandmist selles ulatuses, kuipalju on tõesti hädatarvilik kellelegi ehituse püstitamiseks või hoonete parandamiseks. Siiaamaani on küll teisiti talitatud. 2) peab metsavalitsus kor-

raldama kontrolli, et materjale ära ei müüdaks. Ma paluksin härra põllutöoministrilt seletust eriti viimase küsimuse kohta, kas metsavalit- sus teostab kontrolli. Kui ta ei teosta, kas on siis lugu nii, et ta ei saa teostada? Kui see nii on, siis on küsimus päris selge. Siis peaks vastavate eeskirjade või määruste alust, mille järgi lanke aetakse ja metsamaterjale müüakse kohalikkude metsaülemate juures, muutma. Kui asi niiviisi edasi kestab, siis on see mõle- mate seisukohalt kahjulik, nii talupidajate kui ka riigimetsa huvide seisukohalt. See hävitab metsad, ja talumeeste hooned jäävad püsti- tamata, üles ehitamata ja parandamata selle- pärast, et materjal läheb turule, nimelt neil põhjustel, mis ma näitasin.

See oleks üks küsimus. Teine on võrd- lemisi väike küsimus, mis aga metsavaestes ringkondades on saanud viimastel aastatel eriti põnevaks küsimuseks, see on hagude tar- vitamine neilt metsalankidelt, kus riigi metsa- tööstus omal arvel ümber töötab nii küttema- terjali kui ka metsamaterjali eksportkaubaks. Seal, nagu teame, hävitatakse palju hagu põle- tamisega. Metsavaestes ringkondades müüakse viimasel ajal põllutöoministeriumi või met- sadevalitsuse korraldusel seda ka kohalikkude- le elanikkudele. Seejuures pean tähendama ja nõudmise üles seadma, et siin peaks ees- õigus antama neile töölistele, kes metsas töö- tavad riigi metsatööstuse juures. On niisugu- seid nähtusi Viljandimaal Kärstna, Loodi, Tarvatu ja neis piires, kus metsavaene maakoht, et metsatöölised, kes riigi metsa- tööstuse juures töötavad, juba alguses, kui nad tööle lähevad, annavad kirjalikud palved, et haod lubatakse neile selle hinnaga, mis metsa- ülem määrab. Aga niisugustele nõudmistele ei ole vastu tulnud. Tegelikult näeme, et seal, kus küttematerjali puudus ka jõukamatel in- jimestel, talumeestel, on metsaülem müünud haod talumeestele. Minu teada on sellest kandist, mis ma nimetasin, tulnud sellekoha- seid kaebusi metsade peavalitsusele. Arvan, et see tööliste õigustatud nõudmine peaks metsavalitsusele vastuvõetav olema, ja töölistel on eesõigus neid hagu saada. Kui töö- lised need haod endile saavad, siis leaivad need ka otstarbekohase kasutamise seepärast, et tööline tõstab need kokku ja koristab langi puhtaks oma huvide kohaselt, nii et seal ühtki kõrt ega oksa ei saa kaotsile minna.

Edasi oleks kolmas küsimus, millele tahak- sin tähelepanu juhtida, see on metsamaterjali müümine hädavajalikkudeks tarveteks. Niisuguseid hädavajalikke tarvidusi maamajan- duses on eriti suvel heinaajal, kus kuhja- puude ja muude sääraste tarvete jaoks mater-jali muretsemine, mis heinateoga ühenduses,

peaks võimaldatud olema lihtsamal teel, et seal ei oleks piletite väljakirjutamine säärase raskustega seotud, kui hariliku metsamüügi juures. Siin peaks luba antama, et vastava metskonna metsavaht võiks neid artikleid juba tarvitajaile otsekohe müüa. Nende hind ja summa ei saa kunagi kümnetesse kroonidesse tõusta, vaid võib alati olla alla kümne krooni, ja see on juba summa, mille võiks usaldada metsavahi kätte. Tegelikult luuaks seega korraldus, mis laalistes rahvahulkades suurt poolehoidu võidab ja usaldust äratav meie metsade peavalitsuse kui ka põllutöoministeeriumi vastu. Mina tean, et selle korralduse tegemine ei ole siin metsamajanduse huvide seisukohast välja minnes sugugi hädaohtlik, need artiklid on väga väikesed ja neid võib usaldada kohaliku metsavahi käsutusse.

Edasi oleks mul tähendada, et maapidajatele keskmise võistluspakkumise hinnaga müüdavate tarbematerjalide kohta on ka korraldus tehtud. Nimelt võimaldatakse müüa oksjonita kümme kasvavat tarbepuud, nagu pumbapalgid, laastupuud j.n.e. Aga ka selle väljaandmise juures on metsade peavalitsuse või põllutöoministri poolt, ma ei tea kelle poolt see eeskiri saadetud, unustatud üks asi. Kohalikud metsaülemad juhivad tähelepanu sellele, kui minnakse nõudma selles korras, nagu üldiselt teatavaks saanud, et võimaldatakse oksjonita, et nemad ei saa nõudmist rahuldada sel põhjusel, et metsaülem võib rahuldada nõudmist ainult sellest langist, mis metsade peavalitsuse poolt lubatud jooksva majanduseaasta raielangiks. Kui see raielank, mis selleks aastaks määratud, läbi on, siis igasugune nõudmine, olgu see pumbapalgile või laastupuule, jääb rahuldamata. Nii et tegelikult ei ole praegu kohalikkude metsaülemate käsutuses midagi muud, kui metsakuivad ja tuulemurd. Nende kohta võib metsaülem teha korralduse, võib neid müüa kellele tahab.

Kui ülemineku-vormelis, mis esitatud rkl. Martinson'i poolt, on öeldud, et Riigikogu tunnistab maksva korra puudulikuks, siis leian mina, et see maksev kord, mis määruste kaudu maksma pandud, ei ole puudulik, aga selle täitmine kohapeal on mõnesugustel põhjustel raskendatud. Ei maksa ka ilmaski silmi kinni pigistada kohapealsete ametnikkude, nimelt metsaülemate vastutulematuse ees, mille tõttu ei tõlgitseta seda korda nõnda, nagu põllutöoministeerium seda tahtnud ja mõelnud. (M. Martinson, põl: Aga veotariifide suhtes?) Seepärast ei saa ma ka kuidagi nõus olla ega hääletada rkl. Martinson'i poolt esitatud ülemineku-vormeli poolt.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Laur on esitanud lihtülemineku-vormeli:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimisele metsamaterjalide mittekorraliku saamise üle põllupidajatele, läheb päevakorras edasi.“

Põllutöominister **K. Soonberg**: Rkl. Vommi poolt toodi ette, et võistluspakkumised üks niisugune metsaga varustamise moodus on, mis kuidagi ei taha vastuvõetav olla. Mina pean tähendama, et võistluspakkumise teel on müüdud ainult 13% neist materjalidest, mis kohapealsele rahvale läinud. Muidugi üksikutes kohtades, eriti metsavaestes kohtades, lähevad võistluspakkumisel hinnad õige kõrgele, on juhtumisi olnud, kus isegi 70% juurdepakkumine 30%, aga oksjonil 60% keskmiselt juurde pakutakse. Nii et teatava määranä võistluspakkumine ikkagi võimaldab põllupidajatele odavamalt tarbematerjali kätte saada. Jälgida seda, kas materjal tõesti majapidamises taryitatakse või ära müüakse, on äärmiselt raske. Vastutusele saab ainult siis võtta, kui lepingus vastav punkt olemas.

Hagu puudest, mis metsatööstuses ümber töötatakse, antakse kohalikkudele elanikkudele, mõnel pool isegi tasuta, enesestmõistetavalt ka metsatöölisele. Kuid igal pool ei saa ühesugust korda maksma panna, vaid alati tuleb käia kohalikkude olude ja tarviduste järgi.

Mis puutub erisortimentidesse, siis on neid võimaldatud müüa valikraie teel üle metsa.

Veotariifide asjus on väikesed kogemused olemas. Omal ajal on maksma pandud asunnikkude ehitusematerjali veoks alandatud tariifid. See annab aga väikesi tagajärgi, sest maapidajal ei ole võimalik minna kauge maa taha, ümber töötada seal metsa ja jaama laadimisele vedada.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on motiveeritud ülemineku-vormel tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on lihtülemineku-vormel vastu võetud.

7. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Liigand'i, A. Tõlasepa, K. Korneli ja J. Mälberg'i arupärimisele Johannes Kallakas'e määramise kohta aktsiisivalitsuse direktori kohale.

Rahaminister **A. Oinas**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Nelja Riigikogu liikme poolt esitatud arupärimises on järgmised küsimised Vabariigi Valitsusele:

1) Kas on Vabariigi Valitsusel ülemaltähendatud asjalood Joh. Kallakas'e tegevuse kohta Kloostri ühiskogustes asutustes teada?

Kuna Vabariigi Valitsus' ei ole Joh. Kallakas'e määranud aktsiisi direktoriks, vaid rahaminister, siis vastan mina, et minul asjaolud, mis härra Liigand tõi ette Kallakas'e tegevuse kohta Kloostri ühistegelistes asutustes, teada ei olnud.

2) Kui on, siis missugustel põhjustel või mõjudel on Joh. Kallakas määratud aktsiisivalitsuse direktori kõrgele ja vastutavale kohale?

Vastus sellele oleneb esimesest küsimisest. Ja kuna mul kõnealolevad asjaolud Kloostri ühistegeliste asutuste kohta ei olnud teada, langeb ära vastus teisele küsimisele.

3) Kas ja missuguste abinõudega kavatses Vabariigi Valitsus edaspidi seesuguseid juhtumisi ära hoida?

Selle kohta on mul au teatada järgmist. Inimeste hindamine ei ole kerge. Otsuse võib anda süüdistuste kohta, millised härra Liigand esitas, alles kõigi asjaolude põhjaliku läbikaalumise ja poolte ülekuulamise tagajärjel. Selleks on kohtus ette nähtud erapooletut otsust kindlustav piinlikult vormilik asjaajamise ja enesekaitsemise kord, mis peab ära hoidma otsuseid ühe poole andmete või kuulujuttude põhjal. Olen just pikemat aega riigikontrollis teotsedes veendunud selle vajaduses.

Mis puutub härra Kallakas' se, siis oli tema määratud minu poolt ametisse aktsiisialal kui ametnik, kes pikemat aega töötanud riigikontrollis vastutaval kohal. Otsekohe pärast härra Liigand'i arupärimist andsin mina asjale seaduses ettenähtud käigu. Rahaministeeriumi poolt on kogutud rohkesti selgitavaid andmeid härra Kallakas'e endise tegevuse kohta Kloostri kallanduseühisuses ja ühis-pangas. Neid kõiki siin kõrgel kohal ette kanda ei pea ma otstarbekohaseks, sest raske oleks Riigikogul neis asjus kohtuks olla. Õigem oleks neid arutada mõnes komisjonis. Kuid mina arvan, et tarvidus selleks langeb ära põhjusel, et härra Kallakas on vahepeal lahkunud oma teenistusekohalt.

O. Liigand (rhv): Väga austatud Riigikogu liikmed! Arupärijate nimel teatan, et kuna härra rahaministri vastusest selgub, et ta on likvideerinud — arupärimise tagajärjel — oma ebaõnnestunud sammu, mis oli arupärimise põhjuseks, siis ei leia arupärijad, pealegi kus aeg Riigikogul nii kitsas kui praegu, enam tarvidust ette tuua endil olemasolevaid täiendavaid andmeid, mis asja veel halvemast küljest kujutavad, kui see seni etteoodud asjaoludest oli selgunud, vaid püüdes loota, et Vabariigi Valitsus edaspidi seesuguste ettevaatamatute sammude eest, mis vahel rasked parandada, hoidub, rahuldavad Vabariigi Valitsuse poolt antud vastusega.

Juhataja **R. Penno**: Arupärijate nimel teatab rkl. Liigand, et arupärijad on valitsuse vastusega rahuldatud.

8. M. Martna **M. Martna** (stp) (isikl. sõnavõtmine asj.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Martinson ütles oma kõnes stenogrammi järgi: „Kui härra Ast vahelhüüdes tähendas, et härra Martna ei ole lolliks läinud, et läheks riigivarandusi üle võtma, siis näitab see vahelhüüe, et küsimus on tõsine. Vähemalt mina olen kuulnud, nagu oleksid eraisikud tahtnud neid aktsiaid osta.“ Minu parteisõber Ast hüüdis vahele järgmist: „Martna'l on napp alles õigel kohal, tema ei soovita, et mindaks Läti Eesti vabariigile varandusi üle võtma“....

Eksiarvamiste ärahoidmiseks ütlen, et minu nime nimetamine parteisõbra Ast'i poolt küsimusele seda tõsidust ei anna, nagu härra Martinson'i sõnadest mõista võiks. Minul ei ole küsimusega muud tegu, kui et ma eile väliskomisjoni liikmena mainitud komisjonis selle küsimuse arutamistest osa võtsin. Minu seisukoht selles küsimuses on praegu ja oli ka eile väliskomisjonis, et niisuguse nõudmisega naaberriigis välja astuda, nagu härra Martinson'i erakorralises teadaandes väljendatud, soovitav ei ole. Selline väljaastumine võiks naabrite head vahekorda tumestada. Mina pean iga niisuguse tumestamise kahjulikuks ja olen seepärast selle vastu.

Mis aktsiate omandamise soovijaisse puutub, siis ütlen ma, et mina nende seas ei ole, ja tõrjun niisugused väited põlastades tagasi.

9. Läbirääkimised põllumeeste kogude Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul 1925. a. välismaalt tellitud raudteerööbaste asjas.

Teedeminister O. Köster: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Põllumeeste kogude Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul 1925. a. välismaalt tellitud rööbaste asjus on minul au järgmist teatada:

Peau ütlemata, et praegusel valitsusel ega ka minul ei ole nõndanimetatud „pehmete rööbaste“ tellimisega tegemist tulnud teha, sest see tehing on tehtud ju mõned aastad tagasi endiste valitsuste ajal. Kirjavahetustest ja olemasolevaist andmetest ja aktidest selgus järgmist: Raudteematerjalide tellimise küsimus kerkis esile Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee kordaseadmise 1923. a. lõpul. Pärnu-Tallinna raudteevalitsuse poolt esitatud erakorralises eelarves oli ette nähtud raskemate rööbaste tellimine. Teedeministeeriumis 1921. a. algul peetud nõupidamine, millest osa võt-

sid ka kitsarööpalise ja laiarööpalise raudteede esindajad, tunnustas kohaseks rööpad kõrgusega 95 mm, raskusega umbes 19 kg jooksev meeter. Neile tingimustele vastavalt olid ka kokku seatud rööpa profiil ja projekt. Raudteematerjalide tellimist hakati käsitlema 1924. aasta keskel, ja küsimus lahendati lõplikult 1926. a. sügisel.

20. aprillil 1925 esitas tolleaegne teedeminister Vabariigi Valitsusele ettepaneku (K. Päts, põl: Kes see oli?) — Teedeminister Virma — teedeministri abi Rosenthal'i komandeerimiseks välismaale kitsarööpalise raudtee kordaseadmiseks tarvisminevate materjalide muretsemise otstarbel, missugune ettepanek ka kinnitati samal päeval. Inglismaalt teatas Rosenthal, et Inglise tehased on valmis rööpaid ja muid materjale meie joonestuste järgi valmistama, ja et „Inglise tehnilised tingimused rööbaste kohta on väga huvitavad ja paremad, kui endised Vene omad“. See on teadaande tekst. (K. Päts, põl: See võib ka kokkuvõtte olla.) See on sõnasõnaline tekst ta teadaandest — nende tingimuste järgi telliti hiljem rööpad. Rosenthal oli sel ajal läbirääkimistes firma Beardmore ja Co-ga. Otsekohe selle järele pani ta juba kinnitamiseks ette hinnad raudteematerjalide, kohta — kerged rööpad £ 9.10. — tonnist ja rasked rööpad £ 8.10. — tonnist j.n.e. — lugesid neid hindu „madalateks“ — tema oma sõnade järgi. Vabariigi Valitsus tegi 5. juunil 1925 rahaministrile ülesandeks, esitada seaduseelnõu võlakohustuste väljaandmiseks kuni £ 130.000. — rööbaste muretsemiseks. Järgmisel päeval andis V. Rosenthal, kes Eestisse tagasi oli sõitnud, telegrammi Londoni Eesti saatkonnale, ärakiri Beardmore ja Co agendile Leslie'le, sisuga tõlkes: „Leping kinnitatud valitsuse poolt, seaduseelnõu esitatud tagasisõidul“. See telegramm ei vastanud täpselt olukorrale, kuna valitsus lubas tellida, ja seaduseelnõu kästi välja töötada. Rosenthal sõitis tagasi Inglismaale teedeministri täieliku volitusega lepingut sõlmima. Vahepeal saadeti 8. juunil V. Rosenthal'ile telegramm järele, viivitada mujalt pakkumiste selgitamiseks lepingu allakirjutamisega. Siis nõuti siia laenu tingimusi, ja 6. juunil nõuti hinnaalandust, sest mujalt — Prantsusemaalt — pakutakse rööpaid odavamini. [Selle peale tuli V. Rosenthal'ilt telegramm, et seda on võimata teha, sest valitsuse otsus ja teedeministri allkirjad on firmal teada. Samal ajal teatab aga meie peakonsul Möllerson Londonist, et laenu kohta, krediidi kohta läbirääkimised alles kestavad.

Juuni lõpul 1925. aastal andis a/s. „Becos“ pakkumise, et nad võivad rööpaid krediidi

peale müüa odavamini kui ükski teine firma, ja teatas hinna: kerged rööpad £ 7.14.0 fob Inglise sadam. Sellest teatati Rosenthal'ile telegrammiga ja nõuti ta Tallinna asja selgitamiseks, kui firma Beardmore & Co samu tingimusi ei anna. Juuli algul andis a/s. „Becos“ pakkumise nendesamade materjalide peale, mis Beardmore & Co-lt tellida kavatseti £ 129.688.14.3 eest, tema hinnaga £ 109.045.0.0. Selle peale on teinud teedeminister 17. juulil ettepaneku Vabariigi Valitsusele, anda tellimine a/s. „Becos'ile“ kuni £ 110.000.0.0 eest, sest väikesed muudatused hinnas olid võimalikud, missugune ettepanek ka kinnitati. (K. Päts, põl: Kas valitsusel siis teada oli, et see leping kinnitati?) Kas valitsus sellest teadis või mitte, selle kohta ei ole teedeministeriumil andmeid. Lepingut kui niisugust ei olnud, olid ainult lubadused.

Ettepanekust oli ärakiri saadetud härra riigikontrolörile, ja 20. juulil andis teedeminister selle otsuse põhjal tellimise terve kvantumi peale hinnaga £ 109.071.12.0 a/s. „Becos'ile“. Sellest tellimisest saadeti ärakirjad rahaministeriumile ja riigikontrolli teedesaakonnale.

Tagasi jõudes Inglismaalt andis V. Rosenthal seletuse, et tema on 9. juunil ärakirjad kõigist oma dokumentidest firma Beardmore'ile ära andnud, ja alles 10. juunil saatkonna kaudu kätte saanud telegrammi, kus kästakse teda viivitada lepingu kokkuseadmisega ja enne uut korraldust sellele mitte alla kirjutada. Ettekande juures on firma Beardmore & Co kiri 1. juulist, et nemad hinda ei alanda, sest tellitud rööpaid saab ainult erisiseseadel teha. Ühtlasi tähendab firma, et nad on kätte saanud V. Rosenthal'i kirja 9. juunist, kus ta teatab valitsuse otsusest, tellida materjali firma Beardmore & Co juures, ja on juba kulusid teinud täiendava sisseseadel muretsemisel. Selle järele esines firma Beardmore & Co esindaja E. P. Leslie protestiga Vabariigi Valitsusele, et firma loeb teedeministri abi kirja 9. juunist provisionaalseks tellimiseks, ja kui nad tellimist endile ei saa, siis esinevad kahjutasunõudmisega.

Selle peale sõitis teedeminister K. Virma ise augustikuu algul Inglismaale asja lahendamaks. Londonis selgus, et laenu garantiitingimustes on nõudmine, mille järgi leping peab laenukomitee asjatundja poolt heaks kiidetud olema. (K. Päts, põl: Kelle kulul ta sinna siis sõitis?) Noh, ma seda ei tea, aga kui valitsus selle ülesande temale pani, siis pidi ta ka sõiduks raha muretsema.

Nagu kirjavahetusest selgub, asuti seisukohale — mõlemale võistlevale firmale teatada

kaubakrediidi nõudmine, neilt nõuda ühise spetsifikatsiooni järgi täpsete pakkumiste sisseandmist, pakkumised komitee asjatundjale ette panna, ja et tellimise annaks Vabariigi Valitsus sellele firmale, keda komitee asjatundja soovitab.

Kaubakrediidi komitee asjatundja insenerifirma Aleksander Gibb & Partners oli nõus inspektorina endale võtma tellimise täitmise järelevalve ja materjalide lõplikku vastuvõtmist toimima.

Firma Aleksander Gibb & Partners'i ta suks kinnitas valitsus 30. oktoobril 1925 1,75% materjali fob hinnast. (K. Päts, põl: Kas tal mingisugust garantiid on, et kui need halvad, võib ta käest nõuda.) Kokkulepe rööbaste vastuvõtmise kohustuse kohta firma Aleksander Gibb & Partners'iga on sõlmitud peakonsul R. Möllerson'i poolt, nagu viimase kirjast 9. oktoobrist 1925 võib järeldada.

Tasumääramise otsusega ühtlasi kinnitati teedeministri ettepanek tellimiste andmise kohta kahele firmale Gibb & Partners'i soovitusel vastavalt. Pärast tehti eksperdi soovi kohaselt mõned muudatused tellimiste kvantumites, nii et lõplikult tellimise jaotamise juures sai firma Beardmore & Co tellimise £ 63.093.0.0 suuruses ja firma Becos Traders — a/s. „Becos“ — £ 64.989.0.0 suuruses, kokku £ 128.082.0.0. Esialgsete a/s. „Becos'i“ hindade järgi oleks seesama kvantum raudteematerjale maksma tulnud üle £ 131.000.0.0 ja esialgsete firma Beardmore & Co hindade järgi — V. Rosenthal'i kokkulepe — üle £ 151.000.0.0, nii et mõlemad firmad lõpliku pakkumise juures hinnaalandusi tegid. Mis puutub sellesse, et kogusumma on lõplikul väljaandmisel suurem, siis on see nagu näha tekkinud tellimiskvantumi suurendamisest läbirääkimiste ajal firmadega. Pöörangud jäeti tellimisest välja, sest neid leiti võimalikuks Eestis valmistada.

Lõplikult kinnitas peakonsul Möllerson pakkumiste kättesaamise firma Beardmore & Co-le 4. septembril 1926 ja firma Becos Traders'ile 18. augustil 1926. Tellimiste väljaandmine viibis läbirääkimiste tõttu laenu kohta ja Inglise sõestreigi pärast. Tungiva tarviduse tõttu lubati Inglise kaubakrediidi komitee poolt streigi pärast 2000 tonni kitsarööpalise rööpaid Saksamaal valmistada a/s. „Becos'ile“ antava tellimise kvantumist, mis ka 1926. a. lõpul kätte saadi firma A. Thyssen'ilt, kuna muu osa tellimisest saadi kätte 1927. a. pärast sõestreigi lõppemist. (M. Martna, stp: Kas härra Virma oli siis veel teedeminister?) Minu arvamise järgi mitte. (M. Martna, stp: Siis on see Teemandi

valitsuse tellimine.) Saksa rööbaste vastuvõtmise vastutus pidi olema ka Inglise ekspertidel.

Nagu ma ütlesin, otsustati anda Inglise tehastele tellimine Vabariigi Valitsuse poolt 30. X 1925, s.o. Riigivanem Jaakson'i valitsuse ajal, kuna aga lepingu allakirjutamine sündis Riigivanem Teemandi valitsuse ajal. Tellimise tehing on valitsuse poolt üksmeelselt heaks kiidetud ja vastu võetud. Inglismaale anti tellimine nähtavasti seepärast, et kasutada pikemaajalise laenusaaamise võimalust. Laenu tingimustega oli ka seotud rööbaste vastuvõtutingimus Inglise asjatundjate poolt. Inglise tehnilised tingimused on meile vastuvõetavateks tunnustatud. Kas seejuures eksitud on või mitte, seda peavad uurima asjatundjad.

Kohe pärast esimest kuuldust rööbaste pehmusest 1926. a. korraldati katseid meie katsekojas; need andmed olid enam-vähem rahuldavad, kuid lasid järeldada, et materjaliomadused siiski kaunis kõikuvad on. Siis, kui riigikontroll oma aruande kaudu küsimuse üles tõstis, kestsid raudteevalitsusel veel tähelepanekud rööbaste seisukorra üle. Rööbaste kuluvuse ja otste muljumise nähtus on väga mitmesugune. On veata rööpaid vigaste kõrval. Üldse on maha pandud ligi 220 km rööpaid ja 1928. aastal rööbastel, pärast 7 kuu tee sees olemist, mõõdetud otsade kõrguse vähenemist. Mõõtmise tagajärjel osutus 20% rööbastest 1—3 mm kuluvusega ja 1% neist 3 mm. Pärast 1929. a. tehtud mõõtmistel tolles osas, kus olid muutused enam-vähem silmatorkavad, s.o. Tallinnast Kiisani, umbes 25 km pikkusel — ligi 4000 rööbast — selgus, et otsade kuluvus oli alates 1 mm kuni 8 mm — viimaseid vist kolm rööbast — umbes 900 rööpa juures. Suuremat kõrguse vahet, 5—6—8 mm, oli märgata umbes 120 rööpa juures, mis igatahes lubatav ei ole. Kas ja mil määral rööpad alaväärtuslikud, see küsimus nõuab põhjalikku uurimist, nii et lõplikke järeldusi praegu teha rööbaste kõlblikkuse üle ei ole võimalik. Teedeministerium on teatanud raudteevalitsuse andmetest Inglise inseneridele, kes nende vastuvõtmist toimetasid, ja ootab neilt vastust.

Olen puudutanud neid küsimusi ainult lühidalt, sest valitsus on moodustanud komisjoni, koosseisus: teede-, raha-, kohtu- ja välisminister, riigikontrolöri osavõttel. Komisjon uurib seda küsimust, ja võin oletada — täiesti erapooletult ja asjalikult. Siin ei saa opereerida umbkaudsete ja kergesti võetud andmetega. Kuna rööbaste muretsemise tegevusest on mitmed valitsused osa võtnud, siis on küsimus laialine ja nõuab asjasse süvenemist isikult, kes sellega ennem tuttavad ei

olnud. Uurimiskomisjon on paar koosolekut pidanud, üldiselt asjasse puutuva materjaliga tutvunud ja ka töökava kokku seadnud. Laboratooriumiliste katsete ja analüüside tegemiseks on saadetud rööpaid ka Riia katsekotta, kust vastust oodata umbes paari nädala pärast. Samuti on analüüse j.n.e. tehtud Tallinna katsekojas. Mõlemate katsete saabumisel tehakse lõpptulemus.

Lõpuks pean tähendama, et Vabariigi Valitsus tahab küsimuse lõplikult selgitada ja olukorras selgusele jõuda. (K. Päts, põl: Kas Teil vastuvõtmise akt on vastuvõtja poolt, mille põhjal Teie võite öelda? — O. Pukk, põl: Kas Tallinna katsekoda on oma töö lõpetanud? — K. Päts, põl: Kas Teil see vastuvõtmise akt on?)

Kirjavahetus on küll, aga akti kui niisugust ei ole. (K. Päts, põl: Kirjavahetus on aga akti ei ole!) Selle kohta on, et arved on alla kirjutatud.

A. Tupits (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Nagu teedeminister siin ütles, ei ole uurimine nende rööbaste asjus veel lõpule viidud, vaid kestab edasi. Seepärast tuleb muidugi ära oodata edaspidiseid seletusi, mis Vabariigi Valitsus loodetavasti ehk Riigikogule teatavaks teeb niivõrt, kuivõrt uurimiskäik areneb. See teedeministri vastus on näidanud, et see erakorraline teadaanne, mille mina siin ette kandsin, kõigiti riigi huvides tarvilik oli ja küsimus selgitamist vajas. Selle erakorralise teadaande ettekandmise puhul hüüdis teedeminister aga just kui kahtlustavaldavalt vahele, kas rööpad tõesti siis pehmed on? Nüüd on aga selgunud, et need rööpad tõesti alaväärtuslikud on, ja et riik nende läbi kahju saanud. Riigikogu eelarve alamkomisjonis on see rööbasteküsimus üksikasjalikult arutamisel olnud, nii nagu ajalehtedest seda lugeda oleme võinud. Mina isiklikult selle alamkomisjoni liige ei ole, vaid lugesin ajalehest, et seal on lähemad andmed ette toodud kahju kohta, mis riik nende rööbaste ostmise tõttu saanud. Seal on ette toodud, et nende rööbaste kuluvus on kuni 10 korda suurem, kui harilikudel raudteerööbastel. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ma ei räägi kuulujutust, vaid sellest, mis komisjonis aruandja ametlikult ette kandnud. Kui meie nüüd seda arvesse võtame, et rööbaste kuluvus nii suur on, siis on kahi muidugi väga suur, mida nende rööbaste ostmine riigile sünnitanud. Seda saame praegu omal nahal tunda sellepärast, et selle uue Rapla-Virtsu raudtee ehitamiseks nõudis valitsus lisakrediiti, mis ulatus üle 18 miljoni sendi. See on üks kulu, mille need pehmed rööpad

kaasa toonud, kuid see suureneb veel seetõttu, et nende rööbaste kuluvus suur on.

Kokkuvõttes võib öelda, et riik nende pehmete rööbaste ostmisel väga rängasti on sisse kukkunud, ja tõenäolik, et see asi, nagu ajakirjanduses juba kirjutatakse, suureks panamaks kujuneb.

Teedeministeriumi eelarve alamkomisjonis on aruandja öelnud, et siin on jällegi tegemismõnes meie ametiasutuses valitsevaäärmise korratusega, kui mitte asja otseteed kuritahtlikuks nimetada. Otsused tehakse valitsuses, ilma et vastav ametkond asja kursis oleks. Sajad miljonid antakse välja, ilma et kauba vastuvõtul põhjalik kontroll teostatud oleks. Isegi 4 miljonit makseti rööbaste vastuvõtmise eest, ilma et vastavat akti rööbaste kõlblikkuse kohta oleks kokku seatud. Nüüd pole kahjuks midagi parata. 80 miljoni sendi eest laosseisvaid rööpaid tuleb kuskile ära tarvitada, sest vaevalt saab neid tagasi anda. Seepärast tuleb hambaid kokku pigistades see summa, 186.104 krooni, raudteede erakorralistesse kuludesse võtta. Sealjuures peab aga eelarve-komisjon Riigikogus tungiva nõudmisega esinema, et kogu see rööbasteostmise asi valju uurimise alla võetaks, ja süüdlased täies ulatuses vastutust kannaksid. Komisjon ühines aruandja seisukohaga.

Kui juba see küsimus alamkomisjonis läbi arutatud ja seal seisukohale asutud, et Riigikogu peaks soovi avaldama, et valitsus kogu selle asja uurimisele võtaks, ja et süüdlased vastutusele võetaks, siis arvan, et seda sooviavaldust ei maksa edasi lükata eelarve vastuvõtmiseni, ja seepärast teen mina — kui selle asja omaegne algataja — sellekohase ettepaneku ja loodan, et Riigikogu selle vastu võtab.

Juhataja R. Penno: Rkl. Tupits on esitanud järgmise ülemineku-vormeli:

„Ära kuulates läbirääkimised põllumeeste kogude Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul 1925. a. välismaalt tellitud raudteerööbaste asjus, tunnustab Riigikogu tarvilikuks, et nende rööbaste ostmise küsimus kiirendatud korras välja selgitataks ja süüdlased, kes riigile selle kahju sünnitanud, vastutusele võetaks. Seda rõhutades läheb Riigikogu päevakorras edasi.“

A. Veiler (töer): Nagu rkl. Tupits siin ette tõi, oli see rööbasteküsimus ka teedeministeriumi alamkomisjonis arutamisel. Ja need sõnad, mis rkl. Tupits siin tsiteeris, on minu sõnad, kuigi ta selle nimetamata jättis. Asjakäik on tõesti nii olnud, nagu härra tee-

deminister ette kandis. Mis aga kõige selle juures silma puutub, ja millele muu seas ka riigikontrolli esindajad teedeministeeriumi alamkomisjonis tähelepanu juhtisid, on järgmine: Terve see asi on sündinud Vabariigi Valitsuses. Ei ole teedeministeeriumil ega ka riigikontrollil mingisuguseid akte ega kooipiaid sellest kirjavahetusest. Nüüd tagantjärele on asja üle selgust saada püütud. Otsitakse andmeid meie Londoni konsulaadist. Harilikult toimib niisuguseid tellimiste vastuvõtmise riigikontroll, siin aga on, nagu ettekannetest selgub, rööbaste vastuvõtmine Inglise firmale antud. Vastuvõtmise kohta ei ole akti. Võibolla et see Londoni saatkonnas on, aga teedeministeeriumis ega riigikontrollis seda ei ole.

Edasi, nagu teedeminister õieti tähendas, on üks partii rööpaid Rotterdamis laaditud. Need olid Saksa rööpad. Kas Saksa rööpad ka Inglise firma poolt vastu võeti, on teadmata. Üks on aga selge, et neli miljonit on välja makstud Inglise firmale vastuvõtmise tasuks. Selgub, et see tasu on kõrge. Prantsusemaal näiteks võetakse normaaltasu üks protsent. Siin on aga maksetud 1,75%. Meie oma riigikontrolli kaudu oleks see vastuvõtmine märksa odavam olnud ka siis, kui meie ametnik kogu aja kohapeal oleks viibinud. Kõige kurbloomisem selle asja juures on, et praegu puuduvad täielikult andmed selle kohta, missuguse firma rööpad alaväärtuslikud. Meie oleme saanud rööpaid kolmelt firmalt: kahelt Inglise firmalt ja ühelt Saksa omalt Roterdami kaudu. Nüüd ei tea, missugune firma alaväärtuslikke rööpaid saatnud, niisama selgusetu on, kas rööbaste vastuvõtmisel üldse mingisuguseid katseid on tehtud. Harilikult, nagu asjatundjad seletavad, tehakse rööbaste juures nõndanimetatud Brunel'i katse, nagu talumees teeb, annab hoobi kirvega pilhta, et kas jääb arm järele ja kui sügav arm. Seda katset ei ole aga tehtud. Nüüd tagantjärele hakatakse alles asja selgitama. Rööpad on maha pandud. Nüüd tuleb selgitada, missuguse firma rööpad kolme hulgast on vastuvõtmatud. Üks on selge, et ostetud rööpad normaaltingimustele ei vasta. Normaalingimustele vastavalt võib rööpa kuluvus 5 aasta jooksul olla 2 millimeetrit, siin on aga kuluvus olnud kahe aasta jooksul juba 7—8 millimeetrit. See kinnitab, et siin ei ole tegemist normaalrööbastega.

Rapla-Virtsu raudteele olid alguses arvatud märksa kergemad rööpad. Hinnavahe teeb 18 miljonit senti, missugune summa, nagu täna hommikul kätte jagatud riigi eelarvest näeme, on teedeministeeriumi erakorraliste kuludena üles võetud. Teedeministeeriumi eelarve

alamkomisjonis selgus, et kui rööpad lasta edasi seista Nõmme laos, siis peab maksma 4 miljonit protsente aastas neilt. On siiski otstarbekohasem, rööpaid mitte lasta Nõmme laos aastate kaupa seista, vaid Rapla-Virtsu teele maha panna. Asjatundjate arvates on nende pehmete rööbaste ekspluateerimine siiski odavam, kui 4 miljonit iga aasta protsente välja anda. Ja seda arvesse võttes pidi alamkomisjon hambaid kokku pigistades ettepaneku heaks kiitma. Minu arvates on siiski õigem nii, et selle asemele, et need rööpad Nõmme laos seisavad, peaks nad ära kasutatama. See muidugi ei võta vastutust rööbaste muretsetatelt, nende vastuvõtjatelt. Kahjuks puuduvad aga igasugused andmed. Tagantjärele peame neid andmeid koguma. (A. Anderkopp, tõer: Aga kus need aktid on siis?) Praegu on teadmata, kes on selles asjas süüdlane. Andmed puuduvad! (A. Jürman, põl: Kas on varastatud?) Ei tea! Üks on kindel, nagu ka alamkomisjon otsusele jõudis, et siin korraliku asjaajamisega tegemist ei ole. Kes siin päris süüdlased, seda on raske selgeks teha. Kas endine minister Virma, kes tellimise andis, või endine teedeminister Kerem, kelle ajal need rööpad vastu võeti ja kohale toodi? Terve asja traagika seisab selles, et otsus valitsuse kinniste seinte vahel on tehtud, ilma et asjast väljaspoole oleks teatatud. Isegi riigikontrollor, praegune majanduseminister härra Oinas, ja riigikontrolli vanemad ametnikud, eriti teedeosakonna juhataja, ei olnud tellimise peensustest informeeritud. Nüüd on terve see asi uurimise ajajärgus, kogutakse andmeid. Teiselt poolt ei saanud alamkomisjon ka muud teha kui leidis, et otstarbekohasem on siiski rööpad paigale panna, kui neid rööpaid 80 miljoni väärtuses Nõmme laos edasi roostetada lasta.

Teedeminister O. Köster: Siin on küsimus üles tõstetud, missuguse firma rööpad halvemad ja missuguse omad paremad. Selle kohta on mul mõnesuguseid andmeid ette tuua selles ulatuses, kuipalju neid võimalik oli saada. Need andmed on veebruarikuu algul korjatud. Mina juba ütlesin, et raudteosas kuni Kiisa jaamani 25 km pikkuselt, mis järele vaadatud, on firmade „Becos“ ja Beardmore & Co rööpad. Firma „Becos“ rööbastega 0,6 km pikkuses teosas olevatest 100 rööpast on kulunud kuni 2 mm — 5%, kuni 3 mm, — 9% ja kuni 4 mm — 1%.

Firma Beardmore & Co rööbastega 24,4 km pikkuses teosas olevatest 4065 rööpast on kulunud kuni 1 mm — 1,6%, kuni 2 mm — 9,0%, kuni 3 mm — 7,5%, kuni 4 mm —

2,9%, kuni 5 mm — 1,5%, kuni 6 mm — 1,0%, kuni 7 mm — 0,4%, kuni 8 mm — 0,1%.

Nii et seda öelda, et nad kõik on kõlbmatud, ei saa, aga nagu mina juba enne ütlesin, protsent näitab, et nad ei vasta olude nõudmistele. Ja see protsent on küllalt suur selleks, et küsimus võetaks uurimisele.

Mina tähendasin juba, et Vabariigi Valitsus minu ettepanekul on moodustanud uurimiskomisjoni selles küsimuses, kes peab uurima mitte ainult tehnilist külge, kas rööpad vastavad tehnilistele tingimustele, vaid see komisjon peab uurima ka teist külge, mis tellimise tingimuses, kes tellimiste vastuvõtmise ja andmise juures olid, kas juriidiliselt ja sisuliselt õieti talitatud j.n.e. See komisjon uurib ka seda külge, kes ja missuguses ulatuses süüdi võiks olla, kui see on, ja kui on märgata, et seal süütundemärgid on, siis valitsus ka vastavalt seaduse nõuetele selles küsimuses talitab. Nii et Vabariigi Valitsus sel alal on teinud, mis ta võis ja mis tema kohus oli teha, ja mina ütlen, peab silmas ka selle komisjoni töötulemusi ja talitab töötulemuste kohaselt. Nii et see ülemineku-vormel, mille härra Tupits esitas, on Vabariigi Valitsuse poolt täidetud, ning vastav instants selle selgitamiseks tööle asunud, nii et selle ülemineku-vormeli vastuvõtmine enam midagi juurde ei anna.

J. Vain (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minul oli võimalus tutvuda rööbastelooa nüpalju, kui eelarve-komisjon selle küsimusega tegemist tegi. Peale selle võisin tutvuda materjalidega, mis saadaval.

Härra Tupitsale on väga hästi teada, missugune protsent rööbastest alaväärtuslik. Härra Tupits töötab ju vastavas alamkomisjonis. (A. Tupits, põl: Mina ei olnud alamkomisjonis.) Härra Tupits leiab tarvilikuks kõikteadvalt tulla ütleva Riigikogu kõnetoolist, et rööbaste kuluvus on kümnekordne. (A. Tupits, põl: See on aruandja seletus.) Aruandjale on väga hästi teada, missugune protsent ühedest või teistest rööbastest alaväärtuslik on. Teie aga suurendate. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kui suur see protsent peab olema?) Teie ehk teate seda. Õige kaup on see, mis üldse pehmem ei ole, kui olema peab.

Loomulik, et ettevõtja, kes tellimise vastu võttis, peab hoolitsema, et kaup hea oleks. Absoluutselt ära hoida alaväärtuslikkust ei saada, sest vastuvõtja ei tee kontrolli 100% rööbastele, vaid üksikutele neist, ja kui selles osas pehmeid ei ole, siis võetakse kõik vastu.

Küsimust käsitles härra Veiler eelarve-komisjonis. Olevat tegemist Inglise firmaga,

nimelt ekspertide firmaga, kes võttis enesele ekspertiisi. (H. Rebase, põl vahelhüüe.) Küsige, ma annaksin Teie kui endise välisministri küsimisele erilise tähenduse.

Ekspertide firma ei võta enesele töetellimisi mitte ainult Eesti valitsuselt, vaid ka mujalt. Mina ei tarvitse siin tollekordset valitsust kaitsta, kelle ajal vastuvõtmine sündis. See sündis härra Teemandi valitsuse ajal. Ta oleks võinud teised ekspertid juurde saata, kui ta neid usaldanud ei oleks. Kui Inglismaa, suur ilmariik, teatud isikutele tööd annab, siis võib Eesti valitsus samuti teha.

Nüüd veel üksikuid momente. Kui tahtakse puhtmajanduslikke asju ajada, siis ei tuleks siduda seda operatsiooni välispoliitika külge. Antud korral ei ole selget vahet tehtud, ja sellest on ka teatud halbused. Omal ajal pöörduti teadlikult Inglise firma poole, sest taheti Inglismaaga majanduslikke sidemeid tihendada. Loodeti, et Inglismaa, kes oma tööstust sõjatööstuseks korraldanud ei olnud, võiks anda paremaid rööpaid. Eesti riik on oma tellimisega eeskätt sinnapoole pöördunud. Pöörduti kolme Inglise ettevõtte poole. Kuid ühel ajal selle pöördumisega peeti läbirääkimisi ka vastavate rahaasutustega, kes pidid meile laenu andma. Selle laenu pidi kindlustama Inglise valitsus. (J. Tõnisson, rhv: Mistarvis niisuguseid asju siin jutustada, kus Teil mingeid andmeid ei ole.) Ma räägin ainult neist, mille kohta mul andmed on, härra Tõnisson võib rääkida neist, mille kohta tal andmeid ei ole. (A. Anderkopp, tões: Siis raius „Postimees“ kui rauda, et see asi olevat meil korras. — J. Tõnisson, rhv: Mis asi korras? — A. Veiler, tões: „Postimees“ kaitses ihust ja hingest seda asja!)

Juhataja **R. Penno**: Riigikogu liikmed, kodukord ei näe kuidagi ette, et mitu Riigikogu liiget korraga kõneleb.

J. Vain (stp): Nüüd selgub, et tingimused, mis vastavad rööbastemüüjad oma poolt üles seadnud, ja teiselt poolt laenu tingimused, mis Inglise valitsuse näpunäidetega kokkukõlas, ei sobi. On teada, et selle laenu arvel neilt Inglise äridelt rööpaid ei saadud, ja Vabariigi Valitsusel olid seepärast esimeste pakkumiste põhjal käed enam-vähem vabad. Teatud osa Eesti ajakirjandust väidab, nagu langeks suur osa vastutusest või kogu vastutus tollekordsele teedeministrile Karl Virmale. Need väited ei tarvitse jalule jääda. Virma on vastutav selles osas, et ta lasi teedeministri abi kohal olla härra Rosenthal'i, kes Londonist teatas väga heade tingimustena hinna 9,5 £

tonn. Kui mitte igapäev ajalehest, siis ometi on võimalik perioodilistes majanduslikkudes ajakirjades leida rööbaste hindu. Ja see hind ei olnud 9,5 £ tonn. Nii näeme, et inimene, kes ministri abi kohal, annab sääraseid teateid siseriiki ja sõlmib välisfirmadega läbirääkimisi, nii et pärast teedeminister Virma' l olid raskused läbirääkimiste katkestamisel. See on üks moment, mis mind materjali jälgides huvitas. (O. Kask, tõe: Aga valitsus andis blankovolitused kätte.) Kuid teedeminister Virma' l ei olnud võimalik inimest teenistusest lahti lasta, kui ta ministereiumi juhtimisele asus. Seda võimalust ei ole ühelgi ministril. Iseenesest peaks aga ministri abi oma sammude eest ise vastutav olema. Nüüd on ministri abi liiategi kohalt lahkunud, teda pole Eestiski. Tolleaegne teedeminister härra Virma sõitis septembris 1925, seega 3 kuud enne tolleaegse valitsuse langemist, Londoni. Mis temal teha oli? Ainult üht — nimelt kokkõlastada laenuandjate tahtmised ning materjalipakkujate nõudmised. Oleks laen rahas antud, oleks võidud tellida mujalt.

Firma Beardmore & Co-ga sõlmitakse leping. Loetakse, et see firma on kõige suurem. Hiljem sõlmiti ka teistega. Üldiselt on teada, kuipalju keegi firma pehmeid rööpauid välja saatnud. (Teedeminister O. Köster: Igal firmal on oma märk rööpal.) Jah, iga firma rööpal on oma märk, ja nende kohaselt võib jälgida, kuipalju keegi firma pehmeid rööpauid välja laskis. On teada, et kõigi firmade rööbaste hulgas on teatud protsent pehmeid rööpauid, ühel vähem, teisel rohkem. (A. Tupits, põl: Siis on asi ju veel hullem.) Nüüd on muidugi küsimus, kui võrt lohakalt või kui võrt hästi vastavad Inglise eksperdid seda tööd on teinud. See materjal on tarvis Inglismaalt kätte saada, ja peaks arvama, et Inglise konsulaat materjalid saadab siia.

Kui meie oma trammirööpad saime pehmetena, oleks valitsuseringides võinud tol ajal kahtlus tekkida, et ka saadetavad raudteerööpad on pehmed. Valitsus oleks võinud ettevaatuseabinõud tarvitusele võtta. Tagantjärele selgub, et kauba vastuvõtmisel ei ole teostatud mingit kontrolli, vaid on täie usaldusega võetud vastavate Inglise ekspertide kontrolli. Vastuvõtmise momendil, mil K. Virma oli ammu lahkunud, meie poolt mingisuguseid proove ei tehtud. Ka ei ole selles asjas vastavate äride poole pööratud. (J. Teemant, põl: Kõik on korras!) Kõik on korras Teie arvates, kuid just Teie valitsuse ajal asjad korras ei olnud, sest Teie, härra Teemant, oleksite pidanud selle eest hoolitsema,

et ka teedeministereium oleks ekspertiisi teinud. Teie olite tol ajal valitsuse juht ja pidite teadma, et trammirööpad olid juba pehmed. Alles siis, kui ajakirjanduses seda küsimust puudutati, ja konsulaat Inglismaale teatas, et siin liiguvad jutud, nagu ei oleks kõik rööpad tarvilikul määral kõvad, algab juurdlus Inglismaal ning selle järele ka meil. Selguse nõutamine sel ajal jätab mõndagi soovida.

Ära kuulates nii arupärijate kui ka teedeministri seletuse, ühtlasi ka ära kuulates härra Tupitsa ülemineku-vormeli, ei saa öelda teist kui seda, et härra Tupits just seda nõuab, mida vabariigi praegune valitsus juba teinud. Uurimine on nüüd alanud, ja seda jätkatakse. Siin võiks rääkida vast sellest, — kuid see on maitseasi — kas töötatakse küllalt tarviliku kiirusega. Kui seda kiirust just tahetakse rõhutada, siis tuleks see ülemineku-vormel vastu võtta. Kui aga seda ka ei taheta, siis on siin lahtistest ustest sisseraamine.

Selle ülemineku-vormeli võib vastu võtta. (Vahelhüüe paremalt poolt: Mis Te siis veel räägite, võtame vastu!) Mina hääletan selle poolt.

P. Baranin (vn) (fakt. märk.): (Paremalt poolt: Kas Mustvee raudteel ka pehmed rööpad on?)

Господа депутаты! В качестве фактического замечания я должен сказать, что заявление г-на Тупитса о том, что рельсы, о которых идет речь, изнашиваются в десять раз скорее, чем хорошие — правильно. Это обстоятельство подтверждается следующими фактическими справками. В бюджетной комиссии, где обсуждался настоящий вопрос, нам было обьяснено со стороны ведомства, что концы некоторых рельс в течение 9 месяцев изнашивались на 7—8 миллиметров. Между тем нам известно, что в русское время министерством путей сообщения возвращались рельсы заводам обратно, если концы их в течение 5 лет изнашивались на 2 миллиметра.

Raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina kuulsin Riigikogu pinkidelt vahelhüüet seletuse ajal rööbaste vastuvõtmise kohta, et kes oli rööbaste vastuvõtmise ajal Riigikontrolör. Mul on au siinkohal teatada, et mina siis enam riigikontrolör ei olnud. Inglismaalt tulnud rööpad võeti vastu 1927. aastal, minu tegevus lõppes aga 1926. aasta sügisel. Võibolla üks osa Saksamaalt tulnud rööpauid langes minu teenistuseajale, aga Inglismaalt tulnud rööpad mitte. (K. Päts,

põl: Aga tellimiste ajal?) Tellimiste ajal olin mina riigikontrolör.

Juhataja **R. Penno**: Koosolek on üle kahe tunni kestnud. (K. Einbund, põl: Ei maksa vaheaga teha, läheme edasi!)

A. Kerem (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Veiler tõi oletuse ette, nagu lasuks osa pehmete rööbaste ostmise süüst ka minul, kui endisel teedeministril. Selle kohta tahaksin ma ette tuua paar asjalikku märkust nende dokumentide põhjal, mis ma ministriumi kaustast leidsin.

Üldiselt aga arvan, et selle põhjuseks, miks just praegu hakatud neid pehmeid rööpaid uurima suure agarusega ja ei ole lastud selle asja käiku loomulikku rada areneda, on kevadised valimised. (A. Anderkopp, tõe: Kaua siis see asi areneb, kaua uuritakse!) Kui teie üksikasjalikult teaksite, kuidas asi arenenud, siis peate küll järele andma, et ettetoodud uurimise tulemused ja andmed, kõige kiirustuste peale vaatamata, väga esialgsed on, ja kui teie vaatate... (A. Anderkopp, tõe: Sellest on meie lehes jutt olnud juba üle kahe aasta tagasi.) Ja kas teate, härra Anderkopp, neid asju on ka raudteevalitsus uurinud, aga ei ole tõtanud kõmulisi otsuseid tegema, enne kui lõpptulemused ei ole selgunud.

Teine lugu on selle tellimisega. Seal ei ole mul põhjust eriti asja kaitsma hakata. Ka minule paistab, et see kord ei ole kõige parem, mis omalajal valitsenud. Aga siin toodi ette, nagu ei oleks keegi neid rööpaid vastu võtnud, ja et vastu võtmata on arved välja makstud j.n.e. Nii lugu sugugi ei ole. Tõepoolest on lugu nii: Raudteevalitsuse esindajana ajas asju Londonis meie peakonsul. Peakonsuli poolt on esitatud raudteevalitsusele kõik materjalid ja arved, millest selgub, et rööpad on vastu võetud lepingus ettenähtud korras Inglise ametliku asjatundja poolt. Vaadake neid väljamaksu dokumente, need on kahjuks ingliskeelsed, mina ei valda seda keelt täielikult, aga niipalju saan aru, et need arved lepingu põhjal ettenähtud ametliku vastuvõtja poolt läbi vaadatud, heaks kiidetud, ja see ongi õieti see vastuvõtmise akt. (Vahelhüüe keskelt.) Iseküsimus on muidugi, kas omalajal on hea või halb leping sõlmitud. (A. Jürman, põl: Kes lepingu sõlmis?) Leping on vormiliselt alla kirjutatud küll 1926. aastal, kuid sisuliselt on leping jõus 1925. a. kokkuleppe saavutamisest saadik, sest kaubanduslikus ilmas on ikkagi vist nii, et kui on kokku lepitud ja vastastikku aktsepteeritud, siis on leping juba jõusse astunud, olgugi, kas sellele lepingu

gule peakonsul ühel või teisel päeval alla kirjutatud.

Kokkuleppe põhjal on ette nähtud, et vastuvõtja ülesandeid täidab Eesti riigi ametiasutuste asemel Inglise firma „Gibb & Partners“, mis eest viimane ka tasu sai. Kokkuleppes formuleeritakse neid ülesandeid järgmiselt. Kahjuks ei leia ma sellest aktist vastavat dokumenti nii ruttu üles, aga seal on 3 tingimust, mis ametlik vastuvõtja peab täitma ja mille eest ta tasu saab. Esiteks selle eest, et pakumise ja ostu kokku viis. Teiseks, selle järele valvab, et tehastes rööpad korralikult valmistatakse, ja kolmandaks, et ta valvab selle järele, et lepingutingimused täidetakse ja vastavalt sellele ka väljamaksmiseks arve õigeaks tunnustab. (A. Veiler, tõe: Aga ministereium ei teadnud lepingutingimusi.) Kuidas? Lepingutingimused on ministereiumile teada. Väga võimalik, et omalajal selles mõttes on eksitud, et tehniliste tingimuste aluseks on võetud Inglise normaalingimused rööbaste tellimisel. Sellest kui tehnilisest asjast, ja sellest, miks võeti aluseks lepingu sõlmimise ajal Inglise normaalingimused, ma rääkida ei taha. See minu isikusse ei puutu. Mis minu isikusse puutub, siis võib siin juttu teha sellest, kas omalajal tehtud lepingut on täidetud. Kui tullakse ja öeldakse, et vastuvõtmise dokumentide ärakirjad, mis peakonsuli poolt saadetud, ei ole vastuvõetavad, vaid tulevad nõutada algdokumendid, siis on siin lugu ikkagi nii, et nimetatud asutuste vastu vähemalt niipalju usaldust peaks olema, et sealt kaudu esitatud ärakirju samuti tuleb uskuda kui algdokumente. Sellepärast komisjoni nõudmine, näidatagu algkirju, on õieti asjatu nõudmine, vaid siin käivad ärakirjad algkirjade eest, ja selles viga ei seisa. Teiseks, ma mäletan, omalajal, kui rööpad siia tulid, tõusis küsimus, mis peab tegema? Kas siin uus vastuvõtmise korraldada? Lepingu täitmine oli minu poolt pandud raudteevalitsusele, ja tekkis küsimus, kas raudteevalitsus peab uuesti need rööpad vastu võtma. Kuna rööpad olid Eesti riigi nimel juba Inglismaal vastu võetud, siis oli selge, et teist korda ei ole mingit mõtet neid vastu võtta. Raudteevalitsus võttis vastu rööpad ainult kaalu põhjal ja pani lattu. (A. Veiler, tõe: Ei vaadanud hobusele suhu, kui päitseidpidi õue toodi.) Vaatas ka suhu. Raudteevalitsuses tehti sellega tegemist, missuguse kauba oleme saanud.

Ma loen ette kirja 10. jaanuarist 1928, kus raudteevalitsus teedeministereiumi ehitustehnika osakonnale järgmist kirjutab: Täienduseks Teie kirjale sest ja sest kuupäevast, esitades siinjuures välismailt tellitud k/r. rööbastele lepingu põhjal nõutavad ja katsete

abil saavutatud tagajärjed, kannan ette järgmist:

1) Rööbaste keemiline koosseis Inglismaalt saadud rööbastel vastab lepingu nõuetele, Inglismaal tehtud katsete põhjal, välja arvatud ühe katse andmed Saksamaalt saadud rööpal, milles riikliku katsekoja andmetel oli „P“ — 0,08%, kuna lepingu järgi lubatud „P“ — 0,06%.

2) Katsete andmed murdpinge ja venivuse kohta vastavad lepingu nõuetele.

3) Kuna lepingus vist polnud Brunel'i katset ette nähtud, seepärast on rööbaste materjal, vastavalt välismaade tingimustele, võrdlemisi pehme ja ka osalt mitte ühetaoline.

Sellest selgub, kuna lepingus ei olnud mõnesuguseid tingimusi ette nähtud, ja teedeministeeriumil ei olnud ka võimalust tagantjärele seda nõudma hakata, (K. Päts, põl: Seataina võib ka panna, kui lepingus ei nõuta kõvadust.) tuli esialgu vastuvõtmisega tahtmata leppida. Kuid ühtlasi algas ka teedeministeerium selgitama juhtunud eksitusi ja selle tagajärgi. See on vahet pidamata kestnud ja kestab veel praegugi. Ja nagu näete, ei saa neid asju ühe ega kahe päevaga selgitada. (K. Baars, tõe: Kuidas ühekahe päevaga, mitu aastat see peab kestma siis?) Aastaid kulub selleks, et täielikku selgust saada. (Vahelhüüded tööerakonna rühmast.) Mina, kui selleaegne teedeminister, ei leidnud sugugi, et asjad korras on, vaid selleaegne teedeminister korraldas, et asju tuleb selgitada, uurida, ja kui tarvis, süüdlased vastutusele võtta.

Kui tahetakse rööbaste omadusi võimalikult tõeloludele vastavalt fikseerida, siis ei saa seda kätte ainuüksi laboratooriumiliste katsetega, vaid seda on katsutud niipalju kui võimalik just rööbaste tegeliku kulumise kaudu selgitada. Selleks on tarvis aga aega. Laboratooriumi andmed, mis rööbaste süüjärdumisel Tallinna tehnikumi laboratooriumis ettevõetud katsete tagajärjel saadud, on enam-vähem samad, mida hilisemad katsete tagajärjed andnud, mida aga härra teedeminister jättis meelega ette kandmata, et ära oodata ka katsete tagajärgi, mis Riias tehakse. Kõik olemasolevad katsed näitavad seda, et rööbaste omadused lepingutingimustele üldiselt vastavad. Järelikult ei ole süü vastuvõtmises, vaid kui on eksitud, siis sel ajal, kui kokkulepe sõlmiti, mis rööbaste kõvaduse nõuet ette ei näe. Kui see nõue omal ajal lepingust välja jäi, siis ei ole hiljemad ministeeriumi juhid selle eest vastutavad. (K. Päts, põl: Nii et võiksid ka seatinast olla.)

J. Vain (stp) (fakt. märk.): Härra Kerem kõnet lõpetades ütles, et tehniliste tingimuste

kohta rööbaste kõvaduse suhtes ei ole hiljem ministeeriumi juhid midagi teha saanud. Tegelikult oli lugu nii, et 1925. a. lõpul, kui Karl Virma ministeeriumi eesotsas oli, esitas ta valitsusele Inglismaa normaaltingimused. Kui valitsusel oleks tarvis olnud tingimusi muuta, siis oleks ta seda võinud teha, tellimine anti ära aprillis 1926. Seega on tellimise äraandjad vastutavad. (K. Päts, põl: Kas seda siis keegi ei tea meie Eesti riigis?) Katsed, teha vastutavaks omaaegne teedeminister Virma, sellejuures langevad ära, sest Karl Virma oli juba 1925. a. 15. detsembril ministrikohalt lahkunud.

K. Päts (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina olen sellest rööbasteasjast ajalehtedest lugenud, olen sellest siin kuulnud, ja ei ole komisjonist^o osa võtnud, nii et mul kõik peensused tundmata on. Aga kui mina sõna olen võtnud, siis olen tahtnud sõna võtta kui jurist, et vaadata, kuidas neid asju aetud, ja kuidas seda meie hariliku asjaajamisega oleks võimalik kokkukõlastada. Mina kuulsin, et rööpatellimine sündis nii, et üks ministeeriumi kõrgem ametnik läks välismaale, ja öeldi, et see on sealt head hinnad andnud, mis kõrgemad olnud, kui harilikud rööbaste hinnad, ostmise juures võrdlemisi palju kõrgemad. (J. Vain, stp: 2,3 Inglise naelsterlingit!) Ja tal on võimalik olnud kõrgemate hindadega üks tellimine ära anda. Siis on aga kohapeale tulnud üks teine firma ja öelnud, et meie oleme ka Inglise firma ja meie teeme odavamini, ning siis on ka sellele tellimine antud. Kui kaks tellimist oli antud, siis sõitis ministri abi Londoni ja pidi asju korraldama. Firmad olid mõlemad Inglise firmad, tahtsid hästi läbi saada ja ütlesid, et üks teeb natuke odavamini, teine natuke kallimalt, ja pärast jaotati tellimine ära, ning lõpuks anti üks osa tellimiseks Saksamaale. Sellest kõigest selgub, et mingisugust väljapakkumist ei olnud. (Vahelhüüe.) Mina räägin sellest, et meie juures anti suur tellimine, kusjuures mingisugust väljapakkumist ei olnud. Isegi see firma, kes esimese tellimise sai, ei saanud hinda teatada, vaid tema hinna teatas ministeeriumi oma ametnik. Niisugune oli see tellimise väljaandmise kord olnud. Meie teame, et kui meil üks väikesemgi pakkumine on, siis kuulutatakse välja, nõutakse rahad sisse kautsjoniks j.n.e. Ja kui seal midagi ette tuleb, siis sõimatakse väljapakkujat. Meil oli hiljuti uute raudteede väljapakkumine, missugust toimetasid inimesed, kes vastutavad olid ning selle järele pidid valvama, et kõik korrapärast sünnib. Kuid siiski süüdistati altkäemaksude võtmises j.n.e. Kui aga see suurpakkumine oli,

siis oli kõik vaikne ja pidi korras olema. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ma loen küll ajalehti, kuid arhiivi jaoks neid ei korja, sellepärast ei tea. Mina ei taha hakata arutama, mismoodi lepingute sõlmimine välismaaga peab sündima, kuid ütlen üht, et meil on olemas riigi silm, see on riigikontrolör. Me teame, kuidas riigikontrolli ametnikud igasuguseid ettekirjutusi teevad, nii et isegi ministrid värisevad nende ees. Kus oli sel korral riigikontroll? (Rahaminister A. Oinas: Ta oli kohal.) Kus olid riigikontrolli osakonnad, keda niisugune asi peaks huvitama? Riigikontrolör võttis faktiliseks märkuseks sõna ja ütles, et riigikontroll ei ole see olnud, kes rööpad vastu võtnud. Ma ei tea neist kavadest, missugustel leping tehtud, kuid niipalju kui Riigikogus selgunud võib öelda, et see ei ole korralikult sündinud, nagu üks niisugune suur leping sündima peaks. Võib öelda, et juba puhttehniliselt ei ole leping õieti tehtud. Esiteks on tehtud ühe firmaga, pärast teisega, nii et lõpuks oli see kahega olemas. Ma ütlen ainult, et kui mõnes äris prokurist niisuguse asjaga oleks toime saanud, siis võib kindel olla, et ta oleks kaubanduslike ringkondade poolt välja naerdud. Nii et riigikontrolli ülesanne oleks pidanud olema järele valvata, et lepingud õieti tehtud, ja oleks pidanud teadma, missugused kavad lepingu sõlmimisel olemas. Nüüd ütleb riigikontrolör, et ta seda ei tea, ja põhjendatakse sellega, et Inglismaal on ometi selleks väljakujunenud kord. Aga kas nüüd harilikke Inglise tingimusi meil saab maksuma panna? Minu arvates ei vasta meie raudteed kõigil aladel Inglise raudteedele ja nende nõudmistele. Mulle öeldi ühe Riigikogu liikme poolt, et võivad ka pehmed rööpad olla, siis peavad kõvad rattarehvid olema, sest kui kõva rehvi pehmel rööpal käib, siis ei ole asi hädaohtlik. Kas see just nii on, ei tea. Nii ei saa öelda, et kõik Inglise tehnilised nõudmised meie raudtee juures vastuvõetavad on. (J. Vain, stp: Aga miks nad muist kõvad saatsid? 75% on korralikud.) Seda ei tea keegi. Ma tahtsin ainult üht konstateerida, esiteks, et see lepingutegemise viis oli täiesti korras. Meie ei saa niisuguse suure lepingu juures neist tingimustest mööda minna, mis juba kõige väikesemate juures tarvilikud. Teiseks on selle lepingu sisu täiesti tume. Öeldakse, et Inglise standard nõudmised, — sellega on kõik valmis.

Kui leping raudtee tellimistele antakse, siis peab meil riigis kord maksuma, mis meie tarvilikkude omadustega materjali annaks. Meie ei saa niisugust korda raudteede juures maksuma panna, et rööbaste omadused ripuvad sel-

lest, missuguselt maalt meie neid tellime; kui tellime Inglismaalt, et siis oleks Inglise standard, tellime Saksamaalt, siis oleks Saksa standard j.n.e. Iga riik töötab oma normid välja ja nõuab ka nende normide järgi. Kui see arupärimine üles kerkis, vaatasin seadust, mis sisaldab Vene riigis vastuvõtmise ettekirjutusi, ja ma arvan, et seni, kui need meie riigis muudetud ei ole, peaks ministeerium neid silmas pidama. Vastuvõtmise kord on seal suur protseduur, millest mina kui võhik aru ei saa. Seal on numbrid ja matemaatilised vormelid, kuid niipalju sain sellest pildi, et seal vastuvõtmise juures on niisugune kord, et kui on sulatatud materjali kogu rööbaste jaoks, siis võetakse sellelt kogult proov. Kui see kogu on ühesugune, siis pannakse see kõrvale; see on siis hea materjal. Kui juhtub halba materjali olema, siis ei lasta seda hea materjaliga ühte, vaid eraldatakse.

On täiesti võimata, kui tahame tagantjärele rööpaid proovima hakata. Meie ei saa kõiki rööpaid, mis raudteel ja ladudes asuvad, katsele panna. Need andmed, mis siin ette toodi, on lihtsalt tegevusest võetud rööbaste kuluvus, kuid katsete järgi ei tea meie midagi. Ma ei tea, kuidas harilikult proovi võetakse, kas mingisugune vastuvõtmise kord seal üldse maksab? Mulle paistab imelik olema, et meil antakse vastuvõtmine ühele firmale, kuna meil ometi riigis seaduste järgi on olemas aparaat, kes vastu võtma peab. Meie teame, et iga väikesema punkti juures tuleb riigikontrolli ametnik ja paneb sinna oma noodi juurde. Aga siin näeme, et tuleb Inglise firma, kellele makstakse suured summad, kus juures ei teata, kas on ta katseid teinud sulatiste järgi, või on tema korraldused pealiskaudsed, ja kõige selle eest on ta ligi 4 miljonit marka saanud. Mulle paistab imelikuna, et meil leitakse võimalikuks riigikontroll kõrvale jätta ja ei lasta teda oma otsekohesid ülesandeid täita. Riigikontroll ei ole firma, keda võime ühe ja teise asemele võtta. Riigikontroll on kohustatud seda tegema. Riigikontrolli ametnikud peavad vastutama selle eest, kui midagi halba vastu võetakse, ega ei saa öelda, et meie seda teha ei taha, maksame ainult raha, las firma vastutab, meie jääme kõrvale. See on avalikõiguslik kohustus, ja Vabariigi Valitsus vastutab selle eest, et tema peab seda tegema. Inglise firma aga asemele panna, sellele vastutus panna, riigikontroll aga asjast kõrvale jätta, see on õige imelik arusaamine meie riigikontrolli ülesannetest. Kui meie lubame seda tulevikus teha, et riigikontroll ja riigikontrolli ametnikud võivad suuremate tellimiste vastuvõtmistest kõrvale jääda ja nende asemele seatakse firmad ja öeldakse, ega riigi-

kontrollil ei ole tarvis seda, siis on riigikontroll ülearune asutus, asutus, mida nimetatakse küll Riigikogu silmaks, kuid see silm muutub siis küll fiktiivseks. Selle küsimuse juures tuleb seletada, kas riigikontroll, riigikontrolör, üldse riigikontroll terves oma koosseisus ei ole oma kohused riigi vastu täitmata jätnud? (J. Tõnisson, rhv: Kas riigikontrolör on protesteerinud selle lepingu sõlmimise vastu valitsuse ees?) Ega riigikontroll ei ole valitsuse asutus, tema on Riigikogu asutus, ja tema peab teadma, kui milleski asi korras ei ole, et temal tuleb pöörata Riigikogu poole selgituste saamiseks. Valitsuses protesteerida ei tähenda midagi, ja sellel ei oleks mingit mõtet. Kui ta Riigikogu ees protesteerinud oleks, siis oleks asi selgeks saanud. Minu arvates riigikontrollil on igal ajal võimalik Riigikogu poole pöörata. Kui ta seda teinud ei ole, siis on ta oma ametikohused kõrvale jätnud, ja see ei või kuidagi lubatav olla. Öeldakse, et Inglise firma on vastu võtnud ja asi olevat toimes. (J. Vain, stp: Ma ei tea, et neid dokumente oleks.) Teie peate ju asja paremini teadma, ja Teie ütlesite, et need olid olemas.

Kuidas aga asi tehniliselt on, seda ei tea keegi. Öeldakse, et vaadake, on Inglise standard, ja selle standardi põhjal antakse rööpaid. (J. Vainu, stp vahelhüüe.) Mina, mu härrad, pärast seda, mis siin kohalt öeldi, arvan, et ei maksaks enam edasi rääkida. Mida rohkem sellest asjast kuuleme, seda keerulisemaks läheb. Öelgu ükski jurist, kes väikesegi lepinguga tegemist teinud, et ei tea, mis on standard ja mis vastuvõtmisel tuleb teha, — andke aga meile rööpad, eks meie riik maksa. Ma arvan, see on ainus juhtumine meie riigi 10-aastases elus, kus meie seisame niisuguse nähtuse ees. Siin on lepingutegemise kord puudulik olnud, riigi majapidamise kasudele on aga täielikult vilistatud. Ma ütlen, Riigikogu peab sellest tegema oma järeldused.

A. Veiler (töer): Ma tahaksin lugupeetud Riigikogu liikmete tähelepanu juhtida veel järgmistele asjaoludele. Meil kerkivad üles küsimused, mis pärast seisab 80 miljoni eest rööpaid laos, mis pärast ei ole neid tarvitatud, ja kuidas on võimalik, et rööpaid on rohkem tellitud kui tarvis?

Kui esialgseid samme vaatame, näeme, et valitsusel oli esialgselt kavatsus tellida rööpaid 10 tuhat tonni. Kohale on jõudnud aga 12½ tuhat tonni. Tähendab, 25% oleme korruga rööpaid rohkem saanud, kui valitsus omalalal tellis. Imelik kombinatsioon. Ma ei tea, kas need 25% on pehmed, mis rohkem saadetud. Nüüd seisavad rööpad Nõmme

laos ning nendelt oleme iga aasta 4 miljonit protsenti maksnud, ilma et siamaani neid oleks tarvis olnud. Nüüd Rapla-Virtsu teede ehitamisel leiti, et neid rööpaid võib maha panna.

Edasi sunnib imestama härra Vainu seletus, et 75% rööpaid on korras. Meie ei tea seda veel, sest alles kaks aastat on need rööpad maas olnud, ja selle kahe aasta jooksul on nad märksa rohkem kulunud, kui Venemaal viie aasta jooksul. Viie aasta pärast tulevad tingimata otsad maha saagida, uuesti augud puurida. See on selge, seda ütlesid raudtee asjatundjad.

Kui öeldakse, et normaal Inglise standard olevat rööbaste tellimisel aluseks olnud, siis kuulsime eelarve-komisjonis, et see just see eksitus oli. Muu seas olevat nõndanimetatud venivuse teooria nõue tehnilistest tingimustest hoopis välja jäetud.

Teiseks ei teatud teedeministeriumis kõiki peensusi, mida Inglise standard sisaldab. Nüüd tagantjärele on tulnud trükitud raamatud iga-suguste piltidega ja seletustega.

Öeldakse, et Inglise konsul on selle lepingu sõlminud. (Paremalt poolt: Eesti konsul!) No jah, ma tahtsin öelda, Eesti konsul Inglismaal.

Edasi teame, et nende otsuste tegemisel võttis osa ka selleaegne härra riigikontrolör, valitsus ei saanud ju otsust teha riigikontrolöri teadmata. Ta on oma vaikiva nõusoleku andnud. Tähendab, selleaegse riigikontrolöri arvates paistis asi korras olema.

Edasi, kui selleaegne härra riigikontrolör oma vaikiva nõusoleku andis, siis oleks ta pidanud informeerima oma ametkonna vanemaid ametnikke, milles asi seisab. Riigikontrolli vanemad ametnikud ei teadnud aga sellest midagi, missugused tellimised antud, missuguse hinnaga j.n.e. Riigikontroll otsib teedeministeriumist, teedeministerium — riigikontrollist... (Teedeminister O. Köster: „Becos'i“ asi on teatatud täiesti õigel ajal.) Siiski selgub, et kahe firma kohta ei olnud riigikontrollil andmeid. Härra Vain püüab seletada, et Inglise firma, kes rööpad vastu võttis, on autoriteet, kelle arvamiste vastu ei saa kogu ilmas rääkida. Kõnel-dakse eksport- ja ekspertide firmadest. Praegu on siin jutt ainult ekspertide firmast, kes teatava honorari eest võtnud enesele... (K. Päts, põl: See on üks ekstra firma.) Oma tasu-nõudmistes on ta olnud tõesti ekstra firma. Sellele firmale on välja makstud 4 miljonit Eesti senti, ilma et aktigi oleks, kus rööpad vastu võetud, kas Inglismaal või Saksamaal. Kuid tasu arved on siiski aktsepteeritud.

Tolleaegne teedeminister härra Kerem seletas, et juba 1928. a. leiti, et rööpad ei olnud korras. Minu arvates oleks teedeministeeriumi kohus seda avalikult teatavaks teha, ei tohiks vastavat dokumenti kalevi alla jätta, vaid see tuleks siin ette kanda.

Peab ütleva, et „Vaba Maa“ kõneles asjast juba siis, kui tellimine ära anti, ja ütles, et asjad ei ole korras. Miks ei pannud tolleaegne riigikontrolör „Vaba Maa“ kirjutusele rõhku? Teedeministri abi Rosenthal'i võttis oma kaitse alla „Postimees“. Pean veel kord rõhutama, kui küsimusest avalikus arvamises jutt oli, pidi teedeminister sellele asjale tähelepanu juhtima, kuid asi vaigiti surnuks.

Küsimust valgustati põhjalikult alamkomisjonis, ja alamkomisjoni otsus oli üksmeelne, et see asi tuleb valju uurimise alla võtta, ning süüdlased peavad karistust kandma.

Teedeministeeriumi alamkomisjoni otsus oli üksmeelne, et siin riigi huvide seisukohalt välja minnes ei ole korralikult talitunud.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! On väga halb, et siin ei ole riigikontrolöri, kellel võimalik oleks dokumentide põhjal, nende uurimuste põhjal, mille alusel kirjutatud nõndanimetatud punane raamat, täielikku seletust anda.

Mina, sõna võttes endise riigikontrolörina, pean ütleva, et viimastel aegadel mina ei ole arutuseloleva küsimusega tegemist teinud, mul ei ole käepärast dokumente, pean oma meelespidamise põhjal seletama, mis tarvilik selleks, et asjasse selgust tuua.

Kahetsen väga, et teedeministri ettekanne liiga lühike oli. Nähtavasti on Riigikogu liikmetel suur huvi küsimuse vastu, milline huvi ka arusaadav, sest tegemist on siin suurema riigikahjuga, kui muidugi punase raamatu andmed õiged. (K. Päts, põl: See asjaajamise kord on meil tähtis.) Härra Päts puudutas asjaajamise korda. Mina tahan just selle küsimuse juures peatuda, sest teise küsimuse juures, kuidas rööbaste vastuvõtmist teostati, mina peatuda ei saa, kuna mul vastuvõtmisega riigikontrolörina tegemist ei olnud. (A. Tupits, põl: Enne ütlesite, et üks osa oli Teie ajal sisse tulnud.) Mina oletasin seda, kuid vahepeal, kontrollides asja käiku, selgus, et mina siis ei olnud enam riigikontrolör. (J. Soots, põl: Aga vastuvõtmise leping?) Silmapilk. Mina tulen ka selle juurde.

Mis minu riigikontrolöriks olemise ajal sündis, oli rööbaste tellimine. Härra Veiler oletab ilmaaegu, et mina valitsuses selle asja juures vaikinud olevat. See ei ole sugugi nii.

Härra Päts käsitles küsimust vormiliselt, kas oli õigust tellimisi ära anda võistluspakkumiseta. Härra Päts tähendas, et seadused nõuavad võistluspakkumisi, ja et Riigikontroll on alati selle järele valvanud, et võistluspakkumisi toimetataks, käesoleval juhul ei olevat aga võistluspakkumisi olnud.

Selle kohta pean tarvilikuks seletada, et siin oli tegemist tellimisega, mis tuli ära anda tingimusega, et meie saame Inglismaalt laenu. (K. Päts, põl: Inglismaal on ka palju firmasid.) Võistluspakkumisi, nagu seda Hangete seadus ette näeb, ei olnud ja ei saanudki olla seepärast, et riigil ei olnud võimalik raha eest rööpaid osta, vaid rööpad osteti võlgu, mille juures tuli silmas pidada neid korraldusi, mis Inglismaal olid maksivad eksportkrediidi saamiseks.

(Koosolekut hakkab juhatama esimees K. Einbund.)

Selleks, et selgust saada küsimuses, eel-läbirääkimisi pidada ja Inglismaal vastavate firmade vahel võistlusi korraldada... (Vahelhüüe.)—Härra Veiler soovis selgust saada, ma peatun niikaua, kuni ta oma läbirääkimised lõpetab,—selleks, et Inglismaal firmade vahel võistlust korraldada, saadeti valitsuse poolt omaaegne teedeministri abi Rosenthal Inglismaale. Mina isiklikult vaidlesin härra Rosenthal'i saatmise vastu, sest ma tundsin härra Rosenthal'i võimisi, mis ei eelistanud, et ta võiks rahuldavalt selle ülesande teostada. (Vahelhüüe.) Rosenthal'i saatmise poolt oli siiski valitsuse enamus. (Vahelhüüe.) Eriti omaaegne rahaminister leidis, et Rosenthal'i, kellel tutvusi Inglismaal, ja kes valdas Inglise keelt, võiks usaldada. Inglismaal astus härra Rosenthal sammu, millest üks firma tegi järelduse, et valitsus on temale andnud tellimise. Valitsus asus seisukohale, et lepingut ei ole. Firma asus aga seisukohale, et tema ofert on vastu võetud, aktsepteeritud. (J. Teemant, põl: Aga millal oli Rosenthal Inglismaal, mis ajal see oli?) Ma ei tea kuupäeva täpselt nimetada. Sellest tekkisid teised halbused. Valitsus oli seatud raskesse seisukorda. Valitsusele ei olnud firma ettepanek vastuvõetav. Mina, mitte lahus töötades oma osakondadega, vaid kontakti pidades teedeosakonnaga, sain viimaselt ettekande, et firma Beardmore rööbaste hind on kõrgem, kui mujalt võimalik osta. Ma juhtisin Vabariigi Valitsuse tähelepanu sellele ja rõhutasin, et ei tohi mingil tingimusel jääda jõusse see kokkulepe, mille Rosenthal nagu oleks sõlminud Beardmore'ga. (Vahelhüüe.) Teedeministeerium leidis sa-

muti, et Rosenthal... (A. Tupits, põl: Nüüd läheb asi veel hullemaks.) ei olnud õieti talitanud. Mitmel valitsuse koosolekul arutati küsimust, kuidas piinlikust seisukorrast pääseda. Selleks, et asja lahendada, sõitis kohapeale — Inglismaale — teedeminister ise, ja sai niipalju Beardmore'ga kokku leppida, et viimane kogu tellimise saamisest loobus, kuigi tal seejuures oli kulusid olnud. Uuel firmadevahelisel võistlusel sai ta endale osa tellimisest. (Vahelhüüe keskelt.) Teie peaksite oma esindajatelt järele küsima. (A. Veiler'i, tüer vahelhüüe.) Lubage, härra Veiler, see on päevaselge, et asi õnnelt kujunes. Mina töin teatavad tõsiasjad ette, kuidas see oli. (J. Teemant, põl: Seda peab ütlemal!) Lõpptulemus oli see, et rööpad saadi ikkagi odavamalt kätte, kui neid oleks Eesti riik pidanud ostma siis, kui oleks Rosenthal'i leping jäänud jõusse. (J. Teemant, põl: Härra minister, üks nii, nagu Eidapere raudtee asi!) Säärasteid asju on meil ette tulnud ka teistel juhtudel, ainult väikesemas maastaabis. Niisugused asjad tulevad ette seepärast, et inimesed, kes lepinguid sõlmivad, vastaval kõrgusel ei seisa. Ainult siin on tegemist suurema asjaoluga, siin paistavad puudused enam silma. Seega mina riigikontrolörina ei olnud vait valitsuses, vaid juhtisin valitsuses tähelepanu sellele, et mujalt on rööpaid võimalik odavamalt saada. Ei olnud mina ka nõus Rosenthal'i asjaajamisega. (K. Pätsi, põl vahelhüüe.) Ma ei saa seda praegu teha. Kui Teie minu kohal oleksite, siis ei saaks ka Teie sellele küsimusele korruga vastata, ma ei ole seda välja kalkuleerinud, aga riigikontroll, arvan, on seda teinud. Nii oli lugu tellimise äraandmisega.

Edasi vastuvõtmise kord. Vastuvõtmine oli nii korraldatud, et vastuvõtjaks oli sellekohane Londoni ekspertfirma. See ei olnud esimene kord, varemalt on ka nii talitunud, kus mõni ministerium arvab, et tal ei ole omal kohaseid tehnilisi eksperte, keda välismaale saata. Ei ole ka rööbaste vastuvõtmine kerge, neid tuleb laboratooriumis uurida, ei saa ju Eesti riik endale välismaal laboratooriumi ehitada. Võibolla et siin kaasa mõjus Englise riigikassa sellekohane nõudmine, nagu seda võin järeldada meie konsuli härra Möllerson'i kirjast, kus härra Möllerson juhib tähelepanu sellele, et teatav Englise firma oli vastuvõtjaks ette pandud Briti riigikassa poolt. (K. Päts, põl: Aga, kas seega on kõik riigikontrolli seadused kõrvaldatud?) Kontrollseadused vastuvõtmise vormaliteete ette ei näe. Vabariigi Valitsus on kogu Eesti riigi kestel kui Eesti riigi kõrgem täidesaatev võim võimalikuks pidanud üht-teist erandit

üldisest korrast riigi huvides teha, seda on tehtud ka härra Pätsi valitsuse ajal. (K. Päts, põl: Niisugust erandit ei ole tehtud, õelge üks niisugune juht, mis minu ajal ette tulnud.) Vastuvõtmine on korraldatud välismaal tihtipeale nii, et see pannakse sellekohasele välismaa ekspordile, sääraseid juhte on terve rida. Härra Päts saab valesti aru sellest, nagu oleks riigikontroll enese kõrvale tõmmanud, või tõmmata lasknud. Riigikontrollil jääb sealjuures täielik õigus oma kontrolli teostada. (K. Päts, põl: Ta peab seda!) Väga õige, ja ma ütlen, et riigikontroll on oma kontrolli teostanud. (K. Päts, põl: Aga siin oli lugu niisugune, et arvati, et vastuvõtja oli ühtlasi kontrolör.) Härra Päts, Teie arusaamine oli niisugune, nagu oleks Eesti riigis tellitud asjade vastuvõtja riigikontroll, kuid riigikontroll on täielikult maksvate seaduste järgi ainult vastuvõtmise juures oljaks, ta ei vastuta vastuvõtmise kui niisuguse eest, ta valvab ainult selle järele, et vastuvõtmine korrapäraselt sünniks. Riigikontrolli seisukohalt on vormiliselt ükskõik, kas võtab asjad vastu valitsuse volinik või valitsuseasutus ise, riigikontroll on valvel selle eest, et see vastuvõtja aparaat korralikult oma ülesande teostaks.

Võib küsida, mispärast riigikontroll Inglismaale oma esindajat ei saatnud? (Vahelhüüded paremalt poolt ja keskelt.) Riigikontrollil oli selle vastuvõtmise korra juures vormiliselt täielik võimalus vastuvõtja tegevust oma poolt kontrollida. Vastuvõtja vastutab selle eest, kas ta halva või hea kauba vastu võtab. (K. Pätsi, põl vahelhüüe.) Niisugust arusaamist ei ole riigikontrollil kunagi olnud. Riigikontrolli ametnikud vaatasid need rööpad järele, kui rööpad siia tulid. Võibolla ehk mitte küllalt põhjalikult. (Vahelhüüe keskelt.) Ei, ma ei veereta süüdi kellegi kaela. (J. Tõnisson, rhv: Lugu on nõnda, et riigikontroll peab jälgima, kas vastuvõtja oma ülesannet hästi täidab, kui see on lepingus, mis sõlmitud, ette nähtud.) See õigus on riigikontrollil, vaatamata sellele, kas see lepingus ette nähtud või mitte. See on seadusega temale pandud kohus. (K. Päts, põl: Aga Englise firmad ei oleks pidanud seda tunnustama, kui see lepingus polnud ette nähtud. — J. Tõnisson, rhv: Aga kas ta on kontrollinud seda? Kas on olnud juures kontrolli esindaja?) Austatud härrad Tõnisson ja Päts! Lepinguis, mis Eesti riigi asutused sõlminud, ei ole ette nähtud, et vastuvõtmine sünnib riigikontrolli juuresolekul, vaid seda õigust teostab riigikontroll üldiste seaduste põhjal, sellele

vaatamata, kas see on lepingus ette nähtud või ei ole. (Vahelhüüe keskelt: Härra minister, kui lepingut ei ole, mille järele nad siis valvavad? — J. Tõnisson, rhv: Seal oleks pidanud selle lepingutingimuseks seadma.)

Selle küsimuse juures võib sisuliselt peatuda, kas oleks otstarbekohane olnud riigikontrollil rööbaste välistellimise täitmise juurde oma esindajat Londoni saata. Selle üle võib palju vaielda. Mina isiklikult olen arvamisel, et teatud juhtudel riigikontrolli ametnikud, kui neid välja saadetakse suurema partii vastuvõtmiseks, on seal võimetud. Kui kaks inimest Londoni saata, palju oleksid suutnud nad seal ära teha? On hädaohtlik välja saata 1, 2 kuni 3 inimest, kui neil ei ole käepärast tehnilist aparati. (Sagedased vahelhüüded paremalt poolt.) Leping sõlmiti Inglismaal, ning lepingu sõlmijaks oli minu teada konsulaat, volituste põhjal, mis Tallinnast antud. (Vahelhüüe keskelt.) Ma ei räägi härra Zimmermann'i süüst, vaid seletan olukorda, mis omalajal oli.

Mis puutub veel riigikontrolli ja lepingu vahelkorda, siis pean otsekohevalt tähendama, et Riigikogu pleenum, kui ka riigi majapidamise aruande komisjon, kus riigikontrolli tegevust korrigeeritud, on alatasa tähelepanu juhtinud sellele, et riigikontrolli ülesanne ei ole tehnilistesse peensustesse süvenemine. Riigikontroll ei ole asutus, kes peaks otsustama tehnilisi peensusi otstarbekohasuse seisukohalt. Sellele on aastate jooksul alatasa minu tähelepanu juhitud. On peetud väärnähtuseks, kui riigikontrolli ametnikud tehnilistesse peensustesse tunginud. Seepärast on riigikontroll, silmas pidades Riigikogu järjekindlaid soovivaldusi, et riigikontroll tehnilistesse tingimustesse ei tungiks, tehniliste peensuste asjas jätnud vastutuse valitsuseasutustele. Pealegi ei ole riigikontrollil nii suurt asjatundjate hulka, et ta tehnilistes küsimustes vastutuse endale võiks võtta. (K. Päts, põl: Ei nõuagi keegi seda Teilt.) Ei vastuta siis ka riigikontroll selle eest, kui tellitud rööpatüüp ei peaks hea olema.

Teedeminister **O. Köster**: Rkl. härra Tupitsa poolt esitatud ülemineku-vormelit lugedes oleks mul järgmist öelda.

Ülemineku-vormel, mis esitatud rkl. härra Tupitsa poolt, kinnitab sedasama, mis Vabariigi Valitsus juba algatanud, see on, tuleb seda küsimust selgitada, uurida ja sellest järeldused teha. Seega õieti ülemineku-vormel kaudselt kiidab heaks, mida praegune Vabariigi Valitsus juba algatanud ja tahab läbi viia. Seda tegevust kinnitatakse veel kord ülemineku-

vormeliga, ja seepärast ei vaidle ma selle ülemineku-vormeli vastu.

R. Penno (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin ainult ühe küsimuse kohta sõna võtta, nimelt küsimuse kohta, kas on praegune riigikontrolör küllaliselt oma ülesandeid täitnud. (J. Teemant, põl: Ega Teie ei tea neid asju, mis Teie räägite! Tema vastab ise enda eest.) Kahjuks ta puudus läbirääkimiste ajal, ei kuulnud vaidlusi. (J. Teemant, põl: Ega Teie neid asju ei tea!) Härra Teemant, mina tean neid asju niisama hästi, kui nad Teile teada on, ja nagu Teie rühmakaaslane, kes selle erakorralise teadaande esitas. See oli esitatud selle punase raamatu põhjal, selle, mille nimi on „Riigikontrolli ülevaade“... j.n.e., milles sõnasõnalt leiame neid asju.

Sellest seisukohast välja minnes ei saa sugugi järeldada, nagu härra Pätsi seletustest välja paistis, ja nagu endine riigikontrolör härra Oinas järeldas, nagu ei oleks praegune riigikontrolör oma ülesandeid täitnud.

Minu arusaamise järgi on see dokument iseenesest, mis raamatuna Riigikogu liikmeile kätte jagatud, küllaline. Mina ei hakka seda ette lugema, vaid tähendan ainult, et leping ei ole niisugune, mille järgi oleks saanud kontrolli teostada. (K. Päts, põl: Millal selle raamatu kätte saite?) See raamat tuli enne, kui erakorraline teadaanne. (K. Päts, põl: Millal kaup vastu võeti?) Millal kaup vastu võeti, seda ma ei tea. (K. Päts, põl: Palju aega on selle raamatu saamise ja kauba vastuvõtmise vahel?) Lugu on säärane, et kauba vastu võttis mitte riigikontroll. Selle lepingu põhjal ei oleks saanudki riigikontroll Inglismaale sõita kaupa võtma. Kui riigikontrolli ametnik oleks selle lepingu järgi sinna vastuvõtmise juurde läinud, siis oleks firma ta välja visanud, sest lepingus niisuguseid tingimusi ei olnud. Riigikontroll sai ainult seda kui fakti tagantjärele kontrollida, ja seda on ta ka teinud.

A. Oinas (stp) (fakt. märk.) Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin rkl. Penno seletusele juurde lisada, et ma olen kaugel sellest, et etteheiteid teha praegusele riigikontrolörile. Meie teame, et ükski riigikontrolör isiklikult neid asju ei suudaks ajada, selleks on olemas vastav osakond. (Vahelhüüe tööerakonna rühmast: Nüüd on osakond süüdi.) Ma ei ole süüdistanud kedagi, vaid ütlen, et vastav osakond on püüdnud rööbaste asjas riigi huve kaitsta ja teotseb selles sihis ka praegu. Võin ainult kiita seda.

K. Päts (põl) (fakt. märk.): Ma ei tea kiita ega laita osakonda, nagu minu eelkõneleja, sest ta on selles asjas rohkem kodus. Tahan ainult üht tähendada, et siin toodi ette punast raamatut, mis on kõigile Riigikogu liikmeile kätte jagatud. Kuid see jagati kätte alles hiljuti, ja rööpad saadi juba mõned aastad tagasi, need on maas olnud ja juba kulunud. Riigikogu on saanud alles nüüd riigikontrolli kaudu teada, kui rööpad on juba teatud millimeetreid pealt maha kulunud. Mina arvan, et niisugusel korral võib tõesti tarvitada sõna saadnij um, nagu venelane ütleb. Siin oleks pidanud riigikontrolli koht olema selle lepingu tegemise juures, ja riigikontroll oleks pidanud oma otsustava sõna ütleva. Meile on teada, et valitsuses istub riigikontrolör, ja neid küsimusi oleks võinud valitsuses läbi kaaluda, kusjuures riigikontrolör oleks võinud asja käsitleda nii, et ta asjast kõrvale ei oleks jäänud.

A. Oinas (stp) (fakt. märk.): Härra Pätsi seletuse kohta, nagu oleksin mina avaldanud kiitust punase raamatu kohta, pean tähendama, et ma avaldasin kiitust selle kohta, et riigikontrolli teedeosakond on huvi tundnud rööbaste kuluvuse kohta ja on püüdnud kaitsta riigi huve.

A. Veiler (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma juhin tähelepanu ühele asjaolule, mis selgus alamkomisjonis. Nagu kuulsime, on need rööpad ostetud 7½—8 Inglise naela eest tonn. Alamkomisjonis ja riigikontrolöri seletustest on selgunud, et tol ajal on Belgia ja Prantsusemaa pakkunud 5 ja 5½ Inglise naela eest tonn. Kui lugu nii on, et 2£ tol ajal rööpatonn odavamini pakuti ja ostetud on ligi 12,5 tuhat tonni, siis teeb see hind, millega belglased ja prantslased pakkusid, umbes 45 miljonit Eesti senti vähem välja. Miks siis ei ostetud rööpaid prantslastelt või belglastelt?

Edasi juhin veel tähelepanu asjaolule, et tellimine oli kavetatud 10.000 tonnile, kuid telliti 12,5 tuhat tonni.

Kas saadud laenust ei võidud 130.000 Inglise naela ära tarvitada muuks otstarbeks, miks kulutati see just rööbastele? Minu arvates oleks selleaegne riigikontrolör pidanud asjast teadma. Tal ei võinud teadmata olla, et välismaalt 25% rööpaid rohkem tuleb, ja et mujalt pakutakse odavamini 2 naela tonnilt.

Edasi seletab tolleaegne härra riigikontrolör, et ministri abi olevat Inglismaale sõitnud volituseta. Aga kuidas volituseta isikud võivad lepinguid aktsepteerida, sellest ma aru ei saa. Talle ei oleks võidud isegi sõiduraha

anda, ning riigikontrollil ongi võimalik neid arveid mitte kinnitada. Tulgu härra Oinas välja ja öelgu, et ta ei ole neid arveid kinnitanud, sest iga aasta leiame kontrollaruannetest, et need ja need kulud on jäänud kinnitamata, kuna need õigustatud ei olnud. Nähtavasti on need arved aga riigikontrolli poolt õigeks tunnustatud, ja nüüd tagantjärele seletatakse, et on sõidetud volituseta. (Rahaminister A. Oinas: Ta komandeeriti välja, aga tal ei olnud õigust lepinguid sõlmida!) Tal ei olnud õigust lepinguid sõlmida, kinnitab härra minister ka praegu, siis võib ju igauks Eesti vabariigi nimel välja sõita ja teha igasuguseid lepinguid ning Vabariigi Valitsus loeb need endale kohustavaks. (K. Päts, põl: Tuleb ainult küsida, missuguse klassi järgi sõiduraha saata!) Minu arvates ei ole see kord ja kohus. Härra Oinas ütles õieti, et siin ei ole asjad korras. Muidugi on väga kahju, et see selgus on tulnud tagantjärele, sest 4 aastat on juba möödunud, ja raske on seleges teha, kes süüdi, sest puuduvad vastavad dokumendid. On imelik, et selle suure tellimise juures ei ole riigikontroll nõudnud välja vastavaid akte, vaid praegune vaene teedeminister peab neid akte tagantjärele otsima, kes kõige selle kupatuse juures sugugi süüdi ei ole. Igatahes on see halb asi, et seda omal ajal ei tehtud. Aga ka vanasõna ütleb, et ennem hilja, kui mitte kunagi. Nii peaksime ka meie mõne aja jooksul terve selle asja kohta selgusele saama.

J. Vain (stp): Raske on siin vaielda. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Raske mitte sellepärast, et argumendid puuduvad, vaid raske sellepärast, et kuipalju ka materjale antakse, osa inimesi ajab selle teadlikult segi.

Härra Rosenthal asetab teedeminister Virma ja tollekordse Vabariigi Valitsuse täbarasse seisukorda oma ülearuste lubadustega. (J. Teemant, põl: Aga millal leping tehti?) 1926. aastal, kui sõlmiti lõplik leping rööbaste tellimise kohta, ei olnud keegi teine Riigivanema kohal, kui härra Jaan Teemant. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Niikaua, kui leping ei ole alla kirjutatud, on see lepingukava. (K. Päts, põl: Mispärast seda lepingukava siis ei tühistatud?) See lepingukava sai jõu Jaan Teemandi valitsuse ajal.

Mis puutub aga eriti sellesse Rosenthal'i lepingukavasse, siis juba esimest korda sõna võttes ütlesin, et Rosenthal'i lepingukava ei läinud jõusse hinna suhtes ega ka rööbaste hulga suhtes.

Mis puutub riigikontrolli, siis asun seisukohal, et Riigikogule ei ole olnud riigi-

kontroll nägijaks silmaks. Mida Riigikontroll kunagi valitsuses näinud, seda teab ta ise, Riigikogus ei ole ükski riigikontrolör mingisuguste andmetega kunagi esinenud. Üksainuke kord on riigikontrolör Riigikogus esinenud, see oli Vellner, aga tema rääkis ka rohkem sentidest, kui suurtest asjadest. (K. Päts, põl: Nii et teda kiita ei saa.) See aruanne oli rohkem üksikutesse peensusesse tungimine, kui selle vahekorra korraldamine, mis riigikontrollil peaks olema valitsusega ja teisest küljest Riigikoguga. (Vahelhüüe keskelt.)

Nüüd huvitab mind kui Riigikogu liiget eriti see seisukord, milles istuvad praegu kogupõllumehed. Kogupõllumeeste hulka kuuluva Riigivanema Jaan Teemandi ajal antakse korraldusi Londoni Eesti konsulile. Seda teedeminister üksi teha ei saa, sest konsul ei allu teedeministeeriumile. See pidi valitsuse kaudu sündima. (O. Puki, põl vahelhüüe.) Härra Pukk võib tulla ja seletada, et konsolid kuuluvad teedeministeeriumi alla. (J. Teemant, põl: Aga Riigivanema alla ka mitte.) Nüüsama delegeeritakse välisriikide esindajad ka mitte välisministri, vaid Riigivanema juurde. (K. Päts, põl: See ei tähenda, et Riigivanem võiks valitsemise alal neile otsekohe käske anda.) Kui mitte otseselt, siis kaudselt. Järelikult, kui nüüsguine korraldus lepingu sõlmimise suhtes vastava valitsuse otsuse põhjal meie konsulile Londonis anti, siis igatahes on valitsus oma terves koosseisus, ja mitte ainult härra Kerem, vastutav selle eest. Härra Teemant, tulge ja seletage, millised ülesanded Teil selles tellimisloos olid.

Ja lõpuks veel üks küsimus. Kelle ülesanne oli pöörduda meie esindaja poole Londonis, kas peab seda tegema riigikontrolör, või peab lepinguteksti välja nõudma välisminister? (K. Päts, põl: Ei, rahvasteliidu kaudu tuleb seda teha.) Minu arusaamise järgi on kõige rohkem õigustatud seda lepinguteksti nõudma see, kes meie Londoni esindajale vastava ülesande teinud. Seepärast siin katsuda ükskõik kas praegusele või endisele kontrolörile seda süüd veeretada, et Londonist ei ole vastavad lepingutekstit välja nõutud, see on väga asjatu katse.

Riigikontrolör **J. Zimmermann:** Ma ei ole kõiki vaidlusi kuulnud, aga neile küsimistele, mida ma kuulsin, katsuksin vastata. Küsiti seda, mispärast ei ole riigikontrolör saatnud oma ametniku Londoni rööpaid vastu võtma. Seda ei saanud kuidagi teha juba lepingu põhjal. (K. Päts, põl:

Kas leping on siis teada?) Jah, minule on teada. Laenuandjaga sõlmitud lepingus on tähendatud, et vastu võtab rööpad Inglise firma, ja see vastuvõtt on kohustav mõlemale poolele. (K. Päts, põl: Mille järgi ta siis vastu võtab, tema ilusa väljanägemise järgi või?) Inglise firma pidi rööpad vastu võtma tingimuste järgi, mis Eesti riigi ja rööbaste valimistajate vahel sõlmitud lepingus olid tähendatud. (K. Pätsi, põl vahelhüüe.) Lepingus olid tingimused ette loetud, millele rööpad pidid vastama. Rööbaste vastuvõtja firma pidi järele vaatama, et need tingimused vabriku poolt täidetakse. (K. Päts, põl: Kas seal oli, kui kõva see rööbas pidi olema?) Seal oli terve rida tingimusi, tehniliselt ei nimetata neid rööpa kõvaduseks. Inglise firma oli oma tingimused teedeministeeriumile teatavaks teinud, ja teedeministeerium oli need tingimused vastu võtnud. Nende viimaste seas olid ka tingimused, mis rööpa kõvaduse määravad. (K. Päts, põl: Nii et need rööpad vastavad sellele, mis tellitud? — A. Tupits, põl: Asi läheb veel hullemaks, teedeminister ütleb, et ei vasta nõuetele, riigikontrolör ütleb, et vastavat.) Selleks on praegu uurimine käimas. Igatahes oli mõttetu Inglismaale kontrollametnikku saata.

Mis puutub rööbaste vastuvõtmisse Tallinnas, siis siin mingisugust vastuvõtmist olla ei saanud, sest Eesti riik oli kohustatud rööbaste eest nii maksma, nagu nad Inglismaal Gibb'i firma poolt vastu võetud. Siin sadamas võidi rööpaid vastu võtta ainult kaalu järgi. Seda on ka tehtud.

(Rahaminister A. Oinas: Vastuvõttekontroll oli olemas, ja see jääb ikka alles.)

1926. aasta lõpul ja 1927. aastal pandi uued rööpad teedesse. Esimesed teated nende kuluvuse kohta sain 1928. a. maikuul. (K. Päts, põl: Võrdlemisi õige ruttu läks see.) Igatahes oli märgata, et kuluvus on, ja see oli põhjuseks, et riigikontrolli kulumust hakkas jälgima. Kui riigikontrolöri aruanne ilmus, siis paigutasime uurimise tulemused sinna, sest see oli ju läinudaastane töö, sest see aruanne pakub selleaastase töö pildi.

J. Teemant (põl): (A. Veiler, töer: Kas see on kaebealuse viimne sõnal) Ei ole seda ega teist. Ma tahaksin ainult tähenduse teha härra Vainu märkustele. Minu ajal ei olnud teedeministriks härra Virma, ta oli enne mind, ja härra Virma käis, nagu ka härra Vain seda salata ei saa, neid asju

Inglismaal, Londonis, korraldamas. Selles seisab terve asi. Kui nüüd teda praegune asi huvitab, siis muidugi ta ehk pöörab seletuste saamiseks härra Virma poole, siis on ta rohkem asja kursis, kui ta täna on, kus ta nii mõneski asjas eksis.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl.

Tupitsa ülemineku-vormel vastu võetud.

On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 16.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu Esimees **K. Einbund.**

Abiesimees **R. Penno.**

Abisekretär **J. Piiskar.**

